

Jan Matejko.

(Spisal I. J.)

Žal, da moremo le ob kratkem opisati slavnega poljskega slikarja, ki je umrl pred dobrim letom, namreč dné 2. listopada l. 1893. in čegar življenjepis je obljubilo uredništvo za ta letnik. No, morda se ponudi še druga prilika, da pove-
mo kaj več o njem.

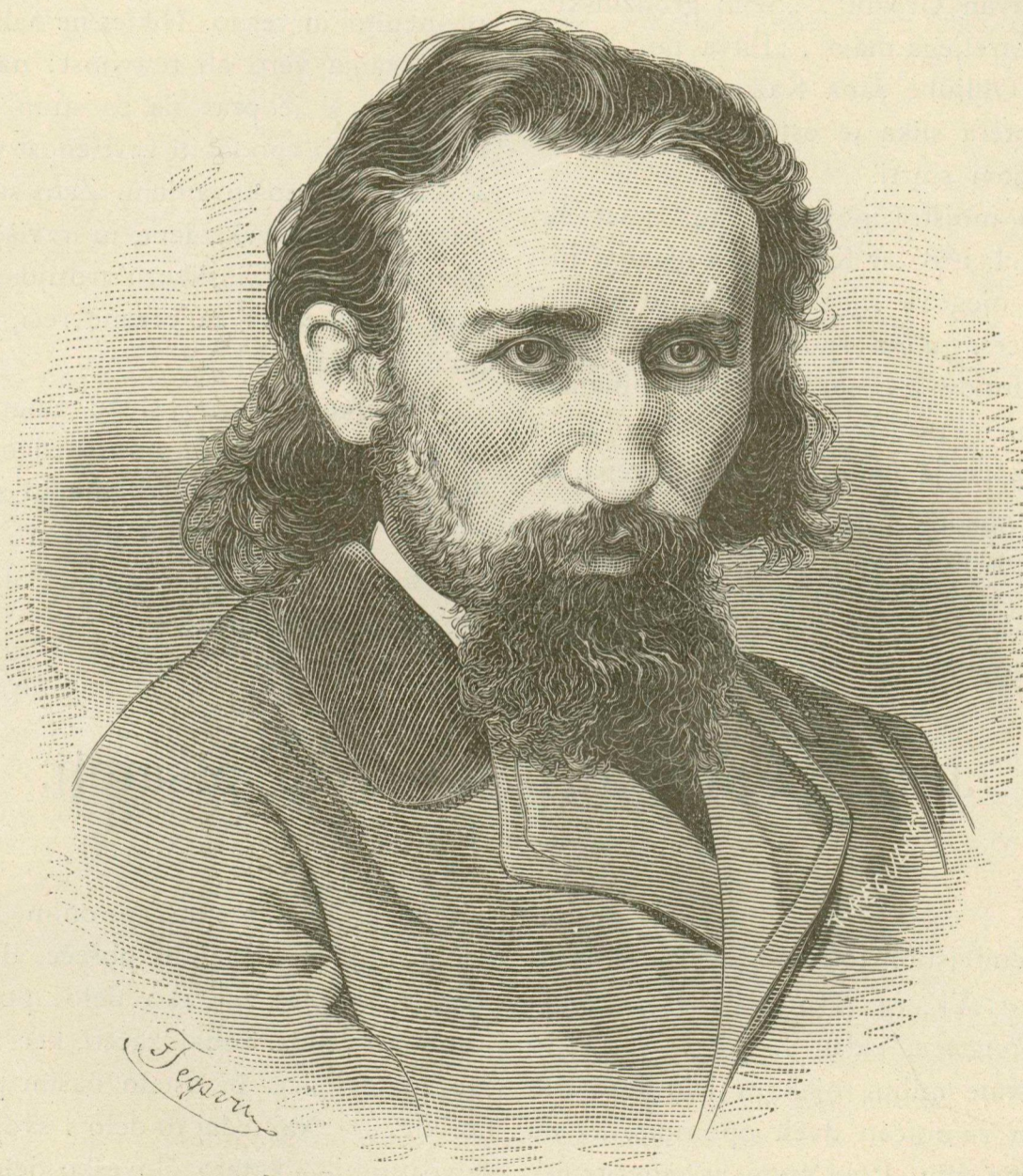
Ivan Alojzij Matejko se je porodil dné 30. mal. srp. l. 1833. v Krakovu. Šolal se je v domačem mestu najprej na gimnaziji, potem pa na šoli lepih umetnostij od l. 1852. do l. 1858. pod raznimi učitelji. Marljiv je bil jako; dovršil je v tem času poleg šolskih riseb in slik tudi doma mnogo portretov in drugih oljnatih slik.

Profesorji v šoli niso spoznali njegove nadarjenosti, da, očetu so celó svetovali, naj ga dá kam drugam v nauke, ker v slikarstvu se mu ne obeta lepa prihodnost. A poklic in veselje

Matejka nista zapustila. Po dovršeni domači šoli je šel najprej v Monakovo, kjer se je okoli deset mesecev učil slikarstva. Na vojaški nabor se je vrnil domov in tam nekoliko uredil svoje

studije. Meseca velikega travna leta 1860. ga že nahajamo pri slikarstvu na Dunaju, od koder se je vrnil še isto leto domov in tam dal na svetlo „poljske noše“, vrlo dobro in imenitno delo. Slikal je neprestano, sedaj oljnate slike, sedaj akvarele, portrete in črtice. Potoval je večkrat po svetu; bil je v Parizu, Carigradu, Rimu, Berolinu in drugodi, kjer so bile razstavljene nje-

gove slike, ali kamor so ga vabile druge zanj pomenljive posebnosti. Hitro si je pridobival priznanja in začelo je sloveti njegovo ime po Evropi in še dalje. Skoro na vsaki razstavi slik

Jan Matejko.

je dobival zlate kolajne, pohvalna pisma in jednaka priznanja. Mnogotera učena društva so ga izbrala za častnega uda in razna mesta so ga hotela imeti kot učitelja lepih umetnostij. Toda Matejko je ostal doma in je delal za svoj narod, kateri mu je za to tudi hvaležen.

Veliko je število njegovih slik, štejejo jih na stotine, zato jih ne moremo v tem kratkem opisu niti naštetih, nikar še opisati; vendar omenjam vsaj najiminitnejše, katere so znane skoro povsod med omikanci: „Skarga“¹⁾), „Wernihora“²⁾ in „Hołd pruski“³⁾), „Sobieski pred Dunajem“, „Bitva pod Grunwaldom“, „Unija Lubelska“, „Ivan Grozni“, „Sejm grodziński“, „Konstitucija tretjega maja“, „Bitva pod Raclavicami“ in „Obljube Jana Kazimira v Lvovski katedrali“, katera slika je ostala še neizgotovljena ob njegovi smrti.

Častili so mojstra povsod; sam cesar naš ga je obiskal l. 1881. v Krakovu v njegovi hiši in si ogledal njegove slike. Matejko je podaril pri odhodu cesarju za spomin sliko: „Zjazd Królou Jagiellonow z Cesarzem Maksymilianem pod Wiedniem 1515“, katero je cesar milostno sprejel. Papež ga je najljubezniveje sprejel, ko

1) Kazanie Skargi = pridiga Skargova.

2) Wernihora, ukrajinski prorok.

3) Hołd (Huldigung) = Prusi prisegajo zvestobo Poljakom.

mu je podaril veliko sliko: „Sobieski pred Dunajem“.

Matejko si je prislužil s svojimi umotvori slavno ime, ne pa bogastva, dasi so njegove slike velike vrednosti.

Glavna moč Matejkova je bila v zgodovinskih slikah, katere je risal z zgodovinsko resnico in z bogato vsebino. Nekatere so po obsegu (40 □ m) in po številu oseb res ogromne.

Napravil je tudi nekoliko nabožnih slik v mali meri s posebno skrbjo. Rad je delal portrete njemu dragih in znanih oseb.

Njegov značaj je bil miren, njegovo srce plemenito in verno. Nikjer ne nahajamo stvari, ki bi žalila vero ali pravico; nasprotno opazujemo, da si je prav na to stran prizadeval na svojih slikah vpodobiti vzvišenost vere in cerkve s skrbjo in spoštovanjem. Zato so in bodo njegove slike na veke lepe in vzvišene; a mnogi razuzdani sedanji slikarji trosijo svoje moči in svoj talent samo za prazne reči, za čutnost, za gole telesne oblike.

Matejko je verno služil Bogu in svojemu narodu, zato je velik mož, vreden časti in slave. Njegov narod ga povzdiguje in se z njim tudi ponaša pred svetom po pravici.

Bog oživi našim bratom Poljakom kmalu vrednega naslednika!

Janez Parapat, župnik in pisatelj.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Konec.)

Najznamenitejši njegov zgodovinski spis je: *Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim ozirom na Slovence*, izdan l. 1871. V uvodu piše: „Izročevaje milim rojakom delo nekaterih ur ne morem zamolčati dveh opombic, ki sta mi posebno na srcu. Pred vsem prizanesite mi, blagi čitatelji! ako se vam pričujoče delo zdi nekako okorno, semtertje celó dolgočasno, nedovršeno. Le v velikih obrisih sem načrtal za slovenski narod toliko žalostno, a tudi slavno dôbo. Marsikaj še ni prav jasno; megljena in ne do slehrne črtice izpeljana je naša slika. Natančno izpeljavo te le začete velikanske zgodovinske podobe prepuščam onim, ki bodo slikali za menoj. Če pa kdo poreče, da prav zaradi tega še ni čas za tako delo, pomisli naj, da moramo vendar kedaj začeti, ker vsega tako ne doženemo, sicer bi ostalo našim potomcem vse ali nič. — Naj tedaj to delo s svojimi pomanjkljivostimi — katero človeško delo je pač brez njih? — roma iz rok v roke in vzbuja in vnema srce k ljubezni do slovenske domovine, katero bodemo tem gorkejšje ljubili, čim bolje poznamo njo in zgodovino njenih sinov!“

Parapatovi zgodovinski spisi so velevažni za slovensko povestnico, ker v njih je nagromadenega ogromno gradiva. Kar je priobčil, vse

je zanesljivo, ker je imel dobro kritično oko. O vseh njegovih spisih in razpravah velja sodba, katero je izrekel o njem Davorin Trstenjak v „Zori“ l. 1872.: „Parapat predstavlja in risa v popularni obliki historična fakta, ogiblje se vsakega dolgočasnega pretresovanja in njemu je le mar za jedro historičnih dogodeb in njih razlogov, toda se ogiblje vseh historičnih malenkosti in kjer polemizuje proti inače mislečim, stori to dostojno brez vse strastljivosti, kar tako zelo pogrešamo pri nemških zgodovinopiscih.“ Ni dolgo urejeval in pilil tvarine; izkušal je le kar največ podatkov spraviti v celoto, in to je kar naravnost izpod peresa — dejal bi — skoro še mokro pošiljal v tiskarno. Četudi je pisal naglo, kar lože opravičujemo nego hvalimo, pisal je vendar preprosto in vedno lično; jezik mu je čist in lahko umeven, brez ptuje zmesi.

Poleg preiskovanja arhivov se je bavil Parapat največ z numizmatiko, katere se je z vsem ognjem polotil že v semenišču. Nakupil si je v ta namen mnogo strokovnih knjig in mnogo dragocenih penozov. Po zasebnih hišah, kjer je slutil, da imajo kak zastarel denar, izvohal in pretaknil je vse, da je kaj dobil. Pri tem opravilu je imel res slepo srečo. Ljudje so se mu seveda smejali, da so mu bili zastareli „groši“ bolj všeč nego šmarne petice, a prav zaradi tega so mu od srca radi postregli. Daleč na okoli je bila znana ta njegova „manija“. Kdor je našel kak star denar kjerkoli si bodi, hranil ga je, češ „ta bo pa za pálovškega gospoda“.

Ako ni mogel dobiti pristnih penozov in svetinj, izposodil si jih je vsaj za nekaj dnij, da je povzel odtiske v vosek. Nekaj tednov pred svojo smrtjo je poprosil celó nekega laškega kardinala, naj mu posodi tri dragocene svetinje, katere je imel bojda le on. Kardinal mu je prošnjo uslišal; toda Parapat je umrl, predno mu jih je mogel vrniti. Zvedevši, kako goreč numizmatik je bil ta župnik in kako ubožen je prav zaradi tega umrl, podaril je kardinal jedno svetinjo njegovi materi, drugi dve pa je mati vrnila lastniku po nekem gospodu.

Tem potem si je nabavil res dragoceno numizmatično zbirko. Posebno veliko je imel benečanskih denarjev (ozele in matapane), pa-

peške svetinje in peneze od Martina V. do vštrevši Pija IX.; znamenita je bila med drugimi spominska svetinja na bitvo pri Lepantu. Za kranjsko deželo so bile zlasti zanimive svetinje solnograških škofov, oglejskih patrijarhov in nekaterih drugih bližnjih cerkvenih knezov, katere je izrezal slavni bakrorez slovenski, Novo-meščan Frančišek Andrej Šega.

Razven tega si je nabral lepo zbirko jeklo- in bakrorezov, umetniških slik od različnih ptujih umetnikov. Vse te dragocenosti: knjige, lično vezane, svetinje, peneze, odtiske v vosek, slike in jednake stvari je imel razvrščene v najlepšem redu, nad katerimi je imel veliko veselje.

Izmed vseh slovstvenih društev mu je bila najbolj pri srcu „Matica Slovenska“, po kateri naj bi se dvignilo znanstvo med Slovenci. Zanj bi bil rad vse žrtvoval. Po smrti profesorja Antona Lesarja je bil Parapat (dné 4. sušca l. 1874.) izvoljen odbornikom Matice Slovenske in po pretekli štiriletni dōbi iznova (dné 13. svečana leta 1878.), obakrat jednoglasno, vprvič celó z vsemi 647 glasovi, kolikor jih še ni bilo oddanih. Kot odbornik je deloval v odseku za izdajanje knjig in za narodno slovstveno blago. Ako je le količkaj utegnil, prihitel je s hribov v Ljubljano, da se je udeleževal sej in občnih zborov. Kadarkoli je bil navzoč, vselej je živahno posegal v razgovor.

Ko je l. 1870. tedanji društveni tajnik Lesar sprožil misel, naj bi imela Matica posebnega tajnika, ker tajništvo kateremukoli odborniku nalaga preveč dela, upal je Parapat, da on dobi to službo. Po Lesarjevi smrti se je ponudil za tajnika odbornik profesor Ivan Tušek. Ko je le-ta zaradi bolehnosti (dné 16. svečana l. 1876.) odložil to opravilo, predlagalo se je zopet, da se tajnikova služba razpiše; a večina je predlog zavrgla in tajnik je postal odbornik vodja Andrej Praprotnik. Uprav tedaj je Parapat upal, da pride v Ljubljano kot Rauberjev beneficijant; kot tak bi bil vodil matično tajništvo in preiskoval škofijski arhiv. Ker ni dobil beneficija, splavala mu je ta najlepša nada po vodi.

Dr. J. Bleiweis, ki je po smrti dr. Coste postal (dné 12. prosinca l. 1876.) predsednik Matici, in odbornik profesor Marn nista bila Parapatu prav prijazna. Bala sta se ga, ker je

rad staval nekako drzne predloge in je kritikoval delovanje matično. Zlasti pa se jima je zameril, ko je tirjal, naj bodo v matičnem odboru le pisatelji in učenjaki, ne pa trgovci, grajščaki in drugi taki zasebniki, ki se s slovstvom ne pečajo in stvari prav ne umevajo. V seji dné 6. vel. travna l. 1874. je celó javno predlagal, naj se „Letopis“ izdaje vsako leto¹⁾, „čertudi bi odborniki sami morali vsega spisovati“. Dné 16. mal. srpana l. 1875. se je v seji pritoževal nad tajnikom, češ, da zapisniki odborovih skupščin prepočasi prihajajo na svetlo. Ker so se s Parapatom strinjali nekateri odborniki, zavračal je dr. Bleiweis takoj na prvem občnem zboru, pri katerem je bil izvoljen predsednikom, mnenje, da bi moral odbor sam pisati knjige, zakaj matična pravila nalagajo odboru le dolžnost, da pridobi primernih rokopisov, ne pa da bi sami vse spisali.

Že l. 1868. se je v Matici sprožila misel, da bi se izdal „naučni slovník“ (nekak Conversations-Lexicon) v veliki obliki. Ker so se izrekli o njem razni pomisleki, nasvetoval je dve leti pozneje dr. Razlag, naj se izdá to delo v mali obliki. Parapat, ki tedaj ni bil še odbornik, oglasil se je o tej stvari v „Slovenskem Narodu“ l. 1870., št. 107. in svetoval, naj se izdá slovník vendar-le v veliki obliki; če pa to ni móči iz gmotnih ozirov, pošlje naj se popreje med svet zgodovinsko-krajepisni slovník vseh slovenskih pokrajin, ki naj bi imel tudi življenjepise slavnih mož. „Tak slovník“, pravi med drugim, „bil bi dostojna, pa tudi dosti izvirna podloga vélikemu slovníku; ob enem je tudi krvavo potreben za marsikaterega domačina, ki morebiti Švicarsko bolje pozna, nego domovje svoje.“ K temu predlogu se je (v števil. 111.) oglasil g. Janko Pajk, naj bi bil tak zgodovinsko-krajepisni slovník namenjen širšemu občinstvu in urejen po vsebini, a Parapat je želel, naj bo za bolj izobraženo občinstvo in urejen po abecednem redu. Potemtakem je Parapat prvi sprožil misel o nabiranju krajepisnih imen, katero še sedaj ni dovršeno.

L. 1870. je staval dr. Razlag v matični seji tudi predlog, naj bi Matica Slovenska začela

¹⁾ Leto popreje je izšel „Letopis“ za dve leti (1872 do 1873) vkupe.

izdajati znanstven časopis. Parapat je to idejo takoj pozdravil z veseljem. Ko se je v občnem zboru dné 24. prosinca l. 1877. precéj burno razpravljalo o tem predlogu, katerega je ponovil Božidar Raič, bil je Parapat takoj zanj, rekoč: „Ako bo časopis dober, ni se bati, da bi propal!“ Hkrati pa je z drugimi vred zavrnil prof. Šukljeta, ki je očital odboru, da postopa jednostransko pri volitvi rokopisov in se ne klanja načelu, „da je znanost sama sebi sredstvo in namen“. Rekel je: „Jaz tudi sedim v odboru matičnem, a ni mi znano, da bi odbor zavrgel kak rokopis. Gospod Šuklje je veliko kritiziral, a meni ni znan noben članek, ki bi ga bil o n spisal o kranjski zgodovini!“

Po dolgem, skoro viharnem razgovarjanju o znanstvenem časopisu je odbor končno sklenil, naj natančni načrt o njem naredé Parapat, Božidar Raič in Dav. Trstenjak. Le-ti so zvršili dano nalogo, vendar je vsa stvar zaspala, ker se ni oglasilo niti dovolj pisateljev, niti naročnikov.

Leta 1875. je Parapat Matici ponudil jako zanimiv spis o bakrorezih slovenskega rojaka Šege¹⁾, naj bi izdala življenjepise umetnikov in hkrati slike svetinj. Rad bi bil odstopil vso nagrado, da bi se mu le izpolnila želja. Na odborov poziv je poslal dné 24. kimovca l. 1875. načrt rokopisa: *Fr. And. Šega in dela njegova*. „Imenovano delce“, tako piše, „bode razdeljeno na dva oddelka: tekst in slike. Tekst bode prinesel životopis: F. A. Šege z dotično literaturo in natančni opis njegovih svetinj ali medalij, katerih je z malimi štampiljskimi razlikami vred 94. Teksta bode 3—4 pôle. Zastran slik odstopim od prvega svojega predloga, da se namreč vse svetinje dajo naslikati in predlagam: Slovenska Matica naj dá v baker ali kamen umetniško vrezati najlepše in najimnitnejše rezbarske izdelke mojstra Šege, — (katerih navaja 28—30) — Iz navedenih proizvodov izvrstno naslikanih se bode spoznala moj-

¹⁾ Fr. Andrej Šega je bil rojen leta 1711. v Novem mestu kot sin puškarja in orožarja; tega rokodelstva se je tudi sam izučil. Potujoč po Nemčiji je začel v razne kovine vrezavati podobe in slikati tako imenovane pastelne slike. Dalje časa se je mudil v Monakovem, kjer je slovel daleč na okoli. Zaradi prehudega napenjanja očíj je okoli l. 1780. oslepel in l. 1787. ubožen umrl.

sterska roka našega rojaka in bode ob enem dokaz, kaj slovenski bistri um tudi v tej umetniški stroki premore. Z izdanjem Šeginih del se bode Matica gotovo prikupila Slovencem in inostrancem pokazala, da ni tesnosrčna, ekskluzivna, zakaj ko bi drugi narodi, zlasti Nemci, tako omejeno delovali, skoro bi še o sebi nič ne vedeli.“

Književni odsek Sl. Matice je ta predlog pretresoval in sklenil, da se izprva poleg življenjepisa natisne za prvo poskušnjo le kakih deset Šeginih slik, a to število je v seji dne 30. malega srpana l. 1877. znižal celó na štiri do šest. Ob enem je odbor Parapatu svetoval, naj svojo numizmatično zbirko prodá kranjskemu muzeju. Ta nasvèt pa pisatelju ni bil všeč, češ, kaj hoče tak spis brez slik, in isto velezanimivo delo še do danes ni prišlo v svet. — Istega leta (1877.), 21. svečana, je Parapat osebno odboru predlagal iznova, da se tajnikova služba razpiše za poskušnjo vsaj za tri leta. Tedanji tajnik Praprotnik je ta nasvèt podpiral, a vsi drugi odborniki so predlog zavrgli.

Vse to, zlasti še, da so mu celó spis o Šegi zavrgli, s katerim je imel toliko truda in troškov, vzbudilo je v Parapatu sumnjo, da bi se ga radi iznebili; zato je bil jako užaljen. Sicer ga je nekoliko utolažilo, da je bil prihodnjo pomlad zopet jednoglasno izvoljen odbornikom, a k sejam potem ni več prišel morda zaradi bolehnosti, morda tudi iz nevolje.

Da se je Parapat toliko potegoval za tajništvo pri Matici, ne smemo nikakor sumničiti ga kot sebičneža. Saj celo njegovo življenje in delovanje jasno spričuje, da je bil vse preje nego sebičen. Smelo pa trdimo, da bi bil on kot tajnik najbolj na svojem mestu, ker uprav tedaj je bilo res treba v tem poslu odločnega moža, ki bi bil s svojo požrtvovalnostjo in delavnostjo duša društvu, katero je bilo zaradi nekake počasnosti jelo pešati. Parapatova misel je bila, naj bi Matica postala ognjišče in zavetišče vseh slovenskih učenjakov in tem potem z učenjaškimi deli napravila slovenskemu narodu ugled med ptujimi narodi. Zato je ves gorel za to društvo, zato se je toliko trudil za njegov prospeh. Ker drugemu človeku v pálovški samoti ni mogel odkrivati svojih mislij,

govoril je svoji materi, čeprav njo vse te stvari niso prav nič zanimale. Iz vsega tega lahko sklepamo, da bi bil on kot tajnik žrtvoval vse moči, da bi le procvitala ljuba mu Matica.

Parapatu je čista ljubezen do domovine potiskala v roko pisateljsko pero; ta ljubezen ga je vodila in bodrila v vsem delovanju. Preiskaval je slovensko zgodovino, da bi rojaki spoznali narodovo preteklost, da bi se iz nje učili ljubiti svoj dom in častiti svoje slavne pradede. Prepričan, da le tisti more domovino prav ljubiti, kdor pozna njeno zgodovino, delal je vedno na to, da vzbudi v Slovencih večje zanimanje za domačo povestnico. Karajočemu malomarnost in mlačnost „rodoljubov“, ki v ta namen nič ne storé, ušla je marsikaka bridka opomba iz peresa. L. 1873. je v „Slov. Narodu“ (št. 22.) priporočal Matej Lutman, da naj se osnuje novo historično-geografično društvo, ki bi nabiralo virov za slovensko zgodovino. Kmalu potem se je oglasil Parapat, naj se ne osnuje novo društvo, temveč naj se posloveni „historischer Verein für Krain“, kateri zaradi svojega nemštva itak le hira. V pravilih njegovih ni določeno, da mora biti nemški, torej bi se dal lahko premeniti. Ta misel se je obistinila šele nekaj let po njegovi smrti, ko se je ustanovilo kranjsko muzejsko društvo.

S svojimi zgodovinskimi spisi je hotel Parapat pripomoči, da bi se uresničil njegov vzor: Zjedinjena Slovenija združena z avstrijskimi Jugoslovani. Take in jednake ideje je razlil v marsikak isker političen članek. Bil je vedno mladeniško navdušen za prosveto Slovenstva, toda na strmih pálovških brdih ni imel žive duše, ni bilo prijatelja, ki bi ž njim čutil, ž njim zasledoval in presojal tok časa. Sam je tuhtal in tuhtal, včasih dal duška svojemu navdušenju v kakem spisu, a ob vsem tem je postajal vedno bolj molčeč in otožen. Melanholičen je bil že kot dijak; bridke izkušnje tekom let ga pač niso mogle poživiti. Prva leta na Vranji Peči je bil vesel in živahen, a zadnji dve leti je postal pravcati „misanthrop“. Zahajal je rad v družbo, zlasti med duhovne svoje sobrate, toda jezik se mu je razvezal le tedaj, kadar je dobil prijatelja, s katerim sta se pomenila o kakih znanstvenih stvareh. Svètnim ljudem je jako rad

priporočal primerne knjige, katere naj čitajo; uprav s tem se je v Kamniku jako prikupil in si pridobil splošno zaupanje. Ako je bila družba primerna, in se je on v njej nekoliko oveselil, zadel je marsikoga z dobrim dovtipom, včasih skoro še preveč. A zameril mu ni nikdo, kakor tudi on nikogar ni mrzel. Kadar ga je kdo kaj užalil, zaklical je parkrat: „Geht's, marschirt's! Geht's, marschirt's!“ Šel je v stran, a takoj se zopet vrnil in bil poslej boljše volje nego poprej.

Iz vsega tega vsakdo lahko uvidi, da je bil Parapat nekak posebnež, katerega so neprestane studije tako obdelale. Žal, da ga nekateri niso umeli in zato celó krivo o njem sodili, češ da je nepriljuden idijot in filister — sit venia verbo! On sam je to dobro vedel, ker mu je semtertje kaka bridka priletela na uho. Milo se mu je storilo, ker je bil mehkega srca, a zameril ni nikomur. Doma pa je materi potožil svojo dušno bridkost, in ko mu je le-ta rekla par tolažilnih besed, bil je zopet vesel. Zadnja leta sta bila najboljša prijatelja z Janezom Belcem, ki je bil tedaj (1875—1879) bogoslovec ljubljanskega semenišča in je že tedaj pisal v politične liste. Le-ta, rojen v Rádomljah, dve uri pod Vranjo Pečjo, bil je že tedaj dober slavist in se zanimal za socialno politiko, s katero se je bavil do svoje prerane smrti († 9. rožnika l. 1889.). V nekrologu, katerega je priobčil po Parapatu, piše med drugim: „Kadar sem bil na počitnicah, sešla sva se večkrat po raznih prilikah. Njega blaga duša se mi je tolikanj prikupila, da sva v mnogobrojni medsebojni družini po cele ure vkupe kramljala. Razo-deval mi je svoje vzvišene nazore in bridko tožil o našem tužnem národnem stanju. Melanholičen je bil že po naravi, a to melanholijo so mu poviševale še trpke skušnje . . . Ker se mu je časih očitalo nekako filisterstvo, zato moram odločno reči, da je bil idealist, kakor malo takih. Ko sem jaz (Belec) priobčil pred dvema letoma nek eksaltiran članek o Slovanstvu, rekel mi je, da sem povedal še vse premalo. Srčno je želel, da bi se vsaj Jugoslovani združili, ker drugače slovenski učenjaki, kakor je on sam žalostno skušal, ne morejo svojemu narodu dovolj koristiti. Trdno je upal v zedinjenje, a prekmalu se mu je pretrgala nit živ-

ljenja, da bi je bil dočakal. Kadar sva govorila o sedanjem splošnem socialnem stanju, takrat je bil v svojem elementu. Tu je govoril, kakor bi bil prestudiral že vse politično-ekonomične spise te stroke, in človek mu še v besedo ni mogel seči.“¹⁾

Utegnil bi si kdo misliti, da je Parapat morda površno opravljal svoje duhovske dolžnosti, ko se je toliko učil in pisal. Toda krivo bi ga obsodil, kdor bi mu to podtikal. Bil je vzoren duhovnik. Sicer si je želel kake lahke službe, a ne zato, da bi lenaril, temveč da bi lože varoval svoje šibko zdravje in da bi poleg stanovskih opravil mogel se tudi kaj učiti in pisati. Lenobe Parapat ni poznal svoje žive dni. Za čast in lepoto hiše božje je bil jako vnet. Vsak nered je takoj opazil in odpravil. Na Vranji Peči je cerkev tako popravil, da so bojda le stene stare ostale, vse drugo je bilo novo ali vsaj popravljeno. Bil je v celi okolici priljubljen cerkven govornik, ker je tvarino jako praktično in konkretno razlagal, da ga je vsakdo lahko umel. Kruha božje besede pa ni le svojim pičlim ovčicam lomil in dajal, pošiljal ga je i okrog po Slovenskem v molitvenih knjigah. Spisal je namreč štiri molitvenike, ki so bili vsi že po večkrat natisnjeni — najboljše spričevalo, kako je znal téšiti duševne potrebe slovenskega ljud-

¹⁾ Bolj sorodnih duhov in enakih značajev, nego sta bila Parapat in Belec, ni lahko najti. Zato ni čuda, da sta se tako hitro prijateljsko navezala drug na drugega. Oba že krije hladna zemlja. — Velezanimiv in ukovit življenjepis o Belcu je priobčil v „Drobtinicah“ l. 1889. njegov prijatelj dr. Fr. Lampe. Životopisa obeh pa se v marsičem izpopolnjujeta. Kar je pisano tam o duševnem razvoju Belčevem, o njega mišljenju, velja skoro do cela tudi o Parapatu. Oba je vzbudilo semenišče, da sta začela tako vrlo delovati. Z „Drobtinicami“ smemo reči: „Za naša dva Janeza je bilo semenišče res kraj, kjer se je vsejalo v njuno srce seme za poznejše njuno delovanje. Nekateri, ki poznajo semeniško življenje le iz zabavljic uličnih pobalinov ali časnikarskih grdunov, pač mislijo, da se v semenišču samo lenari in tema je kar z veliko žlico. Pa ravno v semenišču se vzbudé oni duhovi, ki pozneje v duhovskem stanu odločno in vstrajno delujejo za vero in narod.“ Oba sta bila navdušena narodnjaka; a dolgo jima je ostal nejasen tok časa, da žalostnih tedanjih razmer nista prav spoznala. Spoznavši jih, zgrudila sta se, žal, v prerani grob! Jednaka po duhu, jednaka v delovanju in trudenju, bila sta jednaka tudi v smrti, ker oba sta padla kot žrtev poklica.

stva. Bil je pobožen mož, ki je mnogo pre-molil; na večer sta navadno vkupo z materjo v cerkvi pobožnosti opravljala. Mati sama je zatrdila, da vselej, kadar je šel žalosten in potr v cerkev molit, se vrnil iz nje vesel in poživljen. Večkrat je v takem položaju materi dejal: „Glejte, mati, kako srečna sva tukaj v samoti! Ničesa nama ne manjka; saj na svetu nikjer nič dobrega ni. Kar pa trpimo, poplačal nam bo Bog.“ Ljubil je mater s celim sinovskim srcem; njej in le njej se je popolno zaupal.

Parapat je bil telesno jako šibke, precēj majhne postave in nekako hudega pogleda. Duševno je bil fino izobražen; umel je mnoge moderne jezike in vedel o vsaki stvari govoriti in razpravljati. Dopisoval je z mnogimi slovenskimi učenjaki. Preprosto, včasih nekam nepriljudno kretanje njegovo je marsikoga pre-motilo, zlasti še, ker se je marsikdaj nalašč delal malo „neumnega“. Obdarjen je bil z izredno delavnostjo in vstrajnostjo, da vkljub tolikim, včasih skoro nepremagljivim zaprekam ni odložil peresa.

Celo njegovo življenje je bilo skoro nepre-stano trpljenje dušno in telesno. V dobrih štiri-najstih letih dušnega pastirovanja mu je došlo nič manj nego osem dekretov, ki so mu pot dalje kazali, a izmed teh so trije vendar-le ostali brez učinka. Hodil je po svetu kakor „deseti brat“. Prav v onih letih, ko je največ pisal, raz-sajala je v domovini ljuta vihra razpora. Pa-rapat jo je obžaloval in hotel duhove miriti z nekaterimi drugimi vred; zato je pisal na obe strani. Vodila ga je dobra volja in navdušenost za narodno stvar. Šele kratko pred svojo smrtjo je uvidel, da se njegovi idealni načrti ne bodo zlahka uresničili, zato je v javnosti omolknil. Bridke izkušnje so ga mnogo naučile; otrese-l se je one vihravosti, ki mu je marsikako žalost nakopala. Spoznaval je vedno bolj, da mnoga njegova prizadevanja so ostala le prizadevanja, in da se mu je nâd le malo izpolnilo. To ga je trlo in trlo. Matica se mu je skazala nehva-ležno, celó oni spis je zavrgla, s katerim se je največ trudil; tat ga je oropal še onega pičlega imetka, kolikor je imel; župljani vranjpeški so se mu uprli in prelomili obljubo; razpor med rojaki ga je vznemirjal; slednjič mu je pri

selitvi še ploha pokončala marsikako drago-cenost v njegovih zbirkah. Vse to mu je za-grenilo zadnje ure njegovega življenja. A Bog ga je kmalu rešil teh bridkosti. Ko je zadnje tedne z vsemi silami delal v dušnem pastirstvu, kakor bi bil hotel storiti vse, kar je bilo pred njim zamujenega in kar bo po njegovi smrti zastalega, padel je naposled kot žrtev svojega po-klica, vršeč zapoved pastirske ljubezni do one-mogle ovčice. Božja previdnost ni dopustila, da bi videl v svoje veselje, da večina njegovih idej in načrtov se je slednjič vendar-le ob-istinila.

Zapustil ni nič razven dragocene svoje zbirke knjig, penězov, slik itd. Vse to je izročil osa-meli sivi materi, ker v gotovini ni dobila nič. Knjižnica je bila razprodana na vse strani; nu-mizmatične knjige je kupil Dežman, slike pa neki kranjski slikar. Zbirko penězov in svetinj, ki je bila vredna do 200 gld., odkupil je kranjski muzej za polovico te cene.

Parapata moramo po pravici prištevati med najpridnejše delavce na slovenskem slovstvenem polju¹⁾, med najblažje in najpožrtvovalnejše rojake. Čeprav o njem ne moremo reči, da je bil „Za Krajno premožen“, trdimo pa tem lože, da je bil

Za Krajno učen,
Za Krajno ubožen
Za Krajno rojen.

Ko je nekaj mesecev po njegovi smrti prišel v Zagradec knezoškof Pogačar birmovat, vprašal je tamošnjega župnika Vrančiča o Parapatovem grobu. Ko se je ljudstvo nekoliko razšlo, šel je knezoškof na pokopališče, kjer je precēj časa molil ob gomili zvestega dušnega pastirja, saj ga je jako ljubil in bridko obžaloval prerano smrt njegovo.

III.

Slovstveno je bil Parapat neumorno delaven. Svoje spise je priobčeval v različnih časnikih. V prvih letih je zložil nekatere pesmice in po-slovenil nekatere povesti, izdal štiri molitve-

¹⁾ L. 1872. je napisal pok. Davorin Trstenjak jako laskavo, prej omenjeno, kritiko o povestničnem znanju in o pisavi našega Parapata. V osebnem pismu pravi gospod dr. Janko Pajk, bivši urednik „Zore“: „Parapatovi spisi se čitajo prav prijetno in lahko. Parapat spada med prve popularne pisatelje slovenske“ itd.

nike, pozneje se je bavil le z zgodovino. Vseh spisov njegovih skoro ni mōči naštetih, ker so silno raztrošeni, a tudi podpis (J. P.) je marsikdaj dvomljiv, je-li dotični spis njegov ali koga drugega (n. pr. J. Pajka, Jožefa Podmilšaka idr.). Sodeloval je tudi pri nekaterih nemških zgodovinskih društvih in njih glasilih, katerih član je bil. Med drugim je hotel za neki „Universal-Lexicon“, menda Herderjev, popisovati slovenske in sploh jugoslovanske umetnike ter se je tudi obrnil na uredništvo istega slovarja. Ko mu je pa uredništvo odgovorilo, da je že Kukuljević-Sakcinski najet za jugoslovanski oddelek, in da se torej more izročiti njemu samo slovenski oddelek, odnehal je, ker je vedel, da so Kukuljeviću dobro znani tudi slovenski umetniki.

L. 1867. je prišel preiskovat govorico in deželico kočevsko učenjak Schröer, profesor tehnike na Dunaju; cesarska akademija ga je podpirala z novci. S pismenimi podatki ga je podpiral tudi Parapat.

Parapatove rokopise, katerih je ostalo po njegovi smrti veliko, izročila je mati nekemu duhovniku; ta pa jih je oddal prof. J. Marnu. Kje so sedaj, ne vem. Matica hrani le dva zvezka *Pregovorov in rekov* iz Parapatove zapuščine. Toda, ako pomislimo, da zadnji dve leti ni nobenega spisa poslal v javnost, sodimo lahko, da je zapustil še kaj drugega.

V semeniškem časniku „Slovenski Lipi“ je priobčil Parapat sledeče pesmice in prozajične spise: I. letnik: *Srce, le tiho!* — II. letnik: *Vzrok petja, Vabilo, Postiljonska, Osem dni na planinah* (jako obširen spis), *Drobtinica* (iz španščine). — III. letnik: *Mlademu pesniku, La flor del Lililá* (iz španščine), *Večerni pozdrav, Večer, Nebeška cvetlica, Kavarna v Surati* (iz francoščine).

Spisi Parapatovi:

1. *Lokava*. „Glasnik“, 1862.
2. *Večer v Benetkah*. „Glasnik“, 1862.
3. *Deček in cvetlica*. (Pesem.) „Glasnik“, 1863.
4. *Postiljonska*. (Pesem.) „Glasnik“, 1863.
5. *Gospa Sreča in gospod Denar*. „Glasnik“, 1864.
6. *Teta Holofernes in njen zet*. (Iz španščine po Caballeru.) „Glasnik“, 1864.
7. *Družina Alvaredova*. Povest iz kmečkega življenja. Spisal Fernan Caballero. Poslovenil iz španščine. V Cvetju iz domačih in tujih logov“. V Celovcu 1864. 12. 164.
8. *Berač Bogdan*. (Iz češčine po Štulcu.) Slovenskih Večernic V. zv., str. 3—55, l. 1862.
9. *Kdor ne uboga, ga tepe nadloga*. (Poljska pripovedka) Koledar družbe sv. Mohora l. 1863., str. 1—34.
10. *Kervno maščevanje*. (Iz nemščine.) Koledar družbe sv. Mohora l. 1864, str. 8—16.
11. *Cerkev sv. Križa pri Belaku*. Slov. Več. IX. zvezek, str. 39—53, l. 1864.
12. *Cerkve prvih kristjanov*. Slov. Večernic XI. zvezek, str. 17—27, l. 1865.
13. *Poslednja tolažba*. (Iz španščine po Caballero-tu.) Slov. Večernic XV. zv., str. 18—43, l. 1867.
14. *Bitva pri Sisku*. Koledar družbe sv. Mohora l. 1869., str. 35—42.
15. *Turki pervikrat na Koroškem*. Slov. Večernic XXIII. zv., str. 58—64, l. 1870.
16. *Robinzon starši, njegove vožnje in čudezne dogodbe*. (Poslovenjeno.) Izdala družba svetega Mohora, 1876, str. 141 v 8°, II. nat. l. 1893.
17. *Zvonček nebeški*. (Molitvenik.) I. nat. l. 1867.; II. natisek leta 1870.; III. natisek l. 1874.; IV. natisek l. 1885.; str. 299 v 12°.
18. *Steza v sveti raj*. (Molitvenik.) V Ljubljani, I. nat. l. 1868.; II. nat. l. 1872.; III. nat. l. 1878.; IV. natisek l. 1882.; str. 316 v 12°.
19. *Dušni vodnik v srečno večnost*. (Molitvenik.) V Ljubljani, I. nat. l. 1871.; II. nat. l. 1878.; str. 425 v 8°.
20. *Molitvene bukvice za pobožno mladost*. V Ljubljani l. 1872., str. 252 v 16°.
21. *Janez soldat*. (Iz španščine.) „Besednik“, I., 1869.
22. *Najboljše krščansko delo*. (Iz španščine.) „Besednik“, I., 1869.
23. *Kasilda*. (Iz španščine.) „Besednik“ I., 1869.
24. *Janez Vsegadost in smrt*. (Iz španščine.) „Besednik“, I., 1869.
25. *Verne duše*. „Besednik“, I., 1868.
26. *Prilike o Bonaventure*: 1. Gadji lovec. 2. Papežev izpovedanec. „Besednik“, II., 1870.

Št. Vid na Dolenjskem. (Po fotografiji.)

27. *Prihod Turkov v Evropo in na slovensko zemljo.* „Besednik“, III., 1871.
28. *Razmišljeni Juri.* „Besednik“, III., 1871.
29. *O petelinčku.* „Besednik“, III., 1871.
30. *Povabljeni gost.* „Besednik“, III., 1871.
31. *Ofero.* (Španjolska legenda.) „Besednik“, V., 1873.
32. *O naučnem slovníku v mali obliki.* „Slovenski Narod“, I. 1870.
33. *Historično-geografično društvo.* „Slovenski Narod“, I. 1873.
34. *Hohenwarti.* „Slovenec“, I. 1873.
35. *Furlanski arhivi in naša zgodovina.* „Slovenec“, I. 1874.
36. *Ahasver ali večni Jud.* „Slovenec“, I. 1874.
37. *O starološki fari (na Kočevskem). Zgodovinska črtica.* „Danica“, I. 1874.
38. *Sveto leto na svetinjah.* „Danica“, I. 1875.
39. *Na Dobraču.* „Zora“, I., 1872.
40. *Žiga Herberstein v Moskvi.* „Zora“, I., 1872.
41. *Dva umetnika.* „Zora“, II., 1873.
42. *Nesrečni pesniki.* „Zora“, II., 1873.
43. *O španjolskem gledišču.* „Zora“, II., 1873.
44. *Narodna bramba za časa turških bojev.* „Zora“ IV., 1875.
45. *Gospodje Višnjagorski.* „Vestnik“, I., 1873.
46. *Slovenščina v Kočevskem narečju.* „Vestnik“, II., 1874.
47. *Kritika: Opis jugoslavenskih novaca, profesorja Sime Lubića.* „Vestnik“, III., 1875.
48. *Spominska svetinja kranjskih stanov iz l. 1600.* Narodni koledar Mat. Slov. I. 1868., str. 50—52.
49. *Spominska svetinja kranjskih stanov 1790. l.* Narodni koledar Matice Slovenske I. 1869., str. 34—35.
50. *Cesar Leopold I. v Ljubljani.* Nar. koledar I. 1869., str. 36—46.
51. *Svetinje škofov ljubljanskih.* Letop. I. 1869., str. 84—86.
52. *O kmečkih puntih sploh in o uporih 1573. l. posebej.* Letopis I. 1869., str. 97—110.
53. *Letopis mesta Kranjskega (1788—1870).* Letopis I. 1870., str. 91—128.
54. *Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim ozirom na Slovence.* Letopis leta 1871., str. 1—159. Ta spis je izšel tudi v posebni knjigi.
55. *Doneski k zgodovini Kranjskih mest. I. Radolica.* Letop. I. 1872.—73., str. 3—12.
56. *Doneski k zgodovini samostana Velesovskega.* Letopis I. 1872.—73., str. 18—32.
57. *Doneski k zgodovini Kranjskih mest. II. Kočevje.* Letopis I. 1874., str. 75—102.
58. *Regeste iz doslej še ne natisnenih, Kranjsko zgodovino zadevajajočih rokopisov.* Letopis I. 1874., str. 180—189.
59. *Doneski k zgodovini Kranjskih mest. III. Kamnik.* Letopis I. 1876., str. 125—144.
60. *Numizmatični spominki iz l. 1848. in 1849.* Letopis I. 1876., str. 154—160.

V rokopisu hrani „Slovenska Matica“:

61. *Pregovori in reki*, I. zvezek različnih v abecednem redu.
62. *Pregovori in reki*, II. zvezek vremenskih posebej.

Jesenska v Sibiriji.

Oj lobodi, oj lobodi,
Spejete na jug;
Rad i jaz bi šel od todi,
Bil bi vaš sodrug.

Kakor vi leteč v višini
Hitel bi vesel,
Hrepeneč po domovini
Bi od tal se vspél.

Palme ljubko šepetajo
Z listjem kraj morjá,
Valčki morski tam šumljajo,
Mene ni domá . . .

Solnce zlato tam obseva
Góro, gaj, raván,
Duh moj pa po domu zeva,
Daleč sem prognán.

Tam sem skakal, tam sem tekal
 Zdrav, vesel in prost;
 Vrag pa mi je rano vsekalo:
 Zdaj sem robstva gost . . .

Hrepeneč se le oziram
 Tje na dom, na jug,
 Solzne si oči otiram,
 Jok mi je sodrug.

To Sibirijo prokleta
 Močim sè solzó.
 Čakam dolgo na osveto:
 Menda je ne bo.

Dajte krila mi, lobodi!
 Kličem dan in noč,
 Da mi bo domov od todi
 Z vami iti moč.

Smrt, kaj roka tvoja čaka?
 Hiti me končat!
 Enkrat stri me, siromaka,
 Ne pa tisočkrat!

Anton Hribar.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

Herman ni bil ob onem času več komisar Albrehtov, ampak — deželni glavar kranjski. Kako čudno družji pogostoma usoda razne ljudi! Zdelo bi se, kakor da je Hermana vodila pot vseskozi prav za Virido. Seveda ni imel kot deželni glavar take službe, kakoršna je dandanes služba in čast istega imena, marveč je bila mnogo višja čast, poleg katere je imel tudi veliko oblast, tembolj, ker jo je lahko podpiral s svojim mogočnim mečem. To se je kmalu čutilo po Kranjskem; nemirneži, roparski vitezi, slaboglasni postopači so kmalu čutili, da ima dežela krepkega gospodarja.

Spomin na Virido mu je oživel sedaj še bolj, ko je živel večkrat v njeni bližini. Tudi obiskal jo je nekaterokrat. Zdelo se mu je s svojo visoko postavo, s svojo preprosto dolgo obleko, z bledim, a neizrekljivo milim obličjem kakor angel z višave. Neka neumevna moč ga je vlekla k njej, in prav to je blago in uspešno delovalo na njegovo trdo, neupogljivo, celó nekoliko kruto naravo.

Viridini sinovi so rastle na dunajskem dvoru in se pripravljali za vladarska opravila. Odkar se je ločila mati od dvora, ponehalo je nekoliko medsebojno občevanje njeno in sinov, a ne dolgo. Kako bi tudi na bili spoznali krivice, ki se je bila zgodila materi! Prosili so jo odpuščenja in jo vabili iz samote nazaj, toda Virida je bila trdna: česa naj bi iskala med svetom? Vzgajati sinov ni mogla, torej ji je ostalo samo to, da je molila zanje in jih spominjala Boga. To se je pa dalo storiti najbolje v samoti in s pismi.

Stric Albreht je imel vlado v rokah in jo trdno držal, kakor bi se zanjo bal. Niso mu je pa vzeli iz rok stričniki, ampak smrt.

Albreht III. je umrl leta 1395. in zapustil mladoletnega sina Albrehta IV. To je bilo za Leopoldove sinove čisto nepričakovan dogodek. Postali so ne samo samostojni, ampak celó postavni varuhi svojega mladoletnega bratranca. Urno so se polastili vlade in gospodarstva in vzeli mladega Albrehta v svoje varstvo. Marsikaj bi bil moral pretrpeti od njih, in pristrigili bi mu bili njegovo posest, kolikor bi se bilo dalo, ko bi se ne bili razdvojili med seboj. Vojvodu Viljemu kot najstarejšemu niso pustili drugi bratje samemu gospodariti; nastal je prepir in že je pretela vojska. Na drugi strani tudi avstrijski deželni stanovi niso pustili mladega vojvoda preveč pritiskati; postavili so se v bran in skoro bi bilo prišlo do upora. Ko so to videli vojvoda Viljem in njegovi bratje in spoznali nevarnost, da se utegne celó Luksemburžan vtakniti v te prepire, udali so se hitro. Po imenu je sicer vojvoda Viljem ostal gospodar, a v resnici so se morali umakniti z Dunaja in svojemu bratrancu še povrhu odstopiti Kranjsko k prejšnjim deželam. Tako se je hitro preminjalo dvorno življenje na Dunaju, kjer je nekdanj Virida sanjala o bodoči mogočnosti. Tudi vdove Katarine že davno ni bilo več tukaj. Omožila se je bila vdrugič in zapustila domačijo.

Kot samostojni možje so delali Viridini sinovi tudi sami za svojo srečo in hodili po raznih potih. Viljem se je nesrečno poročil z Ivano, kraljično ogersko: umrla mu je, predno sta prišla skupaj. Imel je ta udarec za šibo božjo, zato je sklenil iti v sveto deželo na božjo pot,

da bi delal pokoro za svoje pregreške. Ko se je vrnil, zaročil se je s češko kraljično, s katero pa ni imel otrók. Viljem je bil ublažil svoje srce po mnogih križih in izkušnjah. Približal se je svoji materi in se hotel ravnati po njenih željah; tako je bil tudi velik dobrotnik zatiškemu samostanu. Ko je bil l. 1397. v Ljubljani, obiskal je tudi mater. Bilo je to za oba veliko veselje; ponovila se je vsaj deloma ona ljubezen, ki je vezala nekdanjo mater in sina. Bili so slavni dnevi za Zatičino, ko je pogostovala odličnega vojvoda; celó s pristave je malone izginil mir, in postala je samota shajališče najmogočnejših kranjskih plemenitašev. A odšel je Viljem, in mir se je vrnil.

Brat Ernest je bil na visokih šolah v Bologni, ko mu je umrl stric in jerob. Poklicali so ga domov, da bo priča, ko se bodo urejale vladarske razmere. Ernest je bil junak po telesu, pa dobrega, bolj lahkega značaja. Brat Viljem je silil vanj, naj se oženi, in res ga je slušal. Dobil je Marjeto, sestro kralja Sigismunda, katera mu je kmalu umrla. Druga žena pa je bila Cimburga, hči litavskega kneza, po postavi in moči Ernestu podobna. Ker je bil velik junak, hotel je imeti tudi tako ženo. Slišal je pa o kneginji razne stvari, med drugimi tudi, da je čudovito močna: konjsko podkev stare kar v rokah. To mu je bilo všeč, in res jo je pripeljal domov v Gradec, kjer sta srečno živela skupaj.

Vojvoda Ernest je bil izmed čvetero sinov najbolj udan materi in jo je največkrat obiskoval na pristavi.

Spomniti se nam je treba še Leopolda in Friderika, da ne prezremo nobenega izmed Viridinih sinov. Vlade nista imela svoje, dokler je živel najstarejši brat Viljem, ki je kot jerob Albrehtov vladal vse habsburške dežele; pač pa je Leopold delal bratu mnogotere sitnosti, ker je imel jako silovito naravo. Omenjamo že tu, da je umrl zgodaj, kmalu za Viljemom in brez sinov. Najdalje je živel najmlajši sin Friderik, imenovan „s praznim žepom“, ki je pozneje dobil Tirolsko in Švabsko in ti deželi vladal prav srečno.

Virida je jako želela svojim otrokom sreče; zanje je molila in se pokorila. Četudi jih je videla le redkokdaj, v srcu svojem jih je oklepala z vso materinsko ljubeznijo in tako še vedno živela zanje.

XXVIII. Povrnitev in povračilo.

Leto je minulo za letom, Virida je živela mirno na pristavi; navadila se je ljudstva in sosedov. Srečo, katere si je poprej želela brezuspešno, vlivala ji je v srce ljubezen do Boga in bližnjika.

Šumenje vojnega viharja, ki je pretresal Evropo l. 1396., pretreslo je pa tudi Virido. Kako bi tudi ne! Saj je šel v boj kot slaven vojščak tudi njen dobri znanec in glavar kranjski, grof Herman, v boj zoper Turka, kakor smo omenili že poprej.

Kakor so hiteli k Sigismundovi vojni Francozi, Nemci, Lahi, tako je hitel k njej tudi Herman, ker je bil Sigismundu posebno udan, kakor je bil tudi Sigismund Hermanu, saj ga je postavil celó za bana hrvaškega. Herman je imel s seboj lepo krdelo konjikov in pešcev, ki so odrinili iz Celja proti Ogerski. Vsa krščanska vojska je bila prav lepa in močna in se za trdno nadejala zmage. Sredi meseca kimovca so se utaborili pri Nikopolju ob Dunavu v Valahiji, in tu je prišlo do velike bitve. Turki so bili tudi močni in so naglo prišli nad kristijane, ki deloma res niso bili vredni zmage. Francozi so živeli v taboru čisto pogansko, slabeje nego Turki; razuzdanost pač ni priprava za zmago. Zato jim tudi Bog ni dal prave razsodnosti.

Kakor hitro se je prikazal sovražnik, postavil je Sigismund z veliko težavo svojo vojsko v vrsto. Hotel je vojno voditi redno, toda Francozje in Nemci niso poslušali kralja. Drvili so sami v boj in se bili na svojo pest. Res so iz početka zmagovali, a slednjič so omagali, in Turki so jih pobili skoro do zadnjega moža, ne da bi jim bil mogel Sigismund priti na pomoč.

Ko so Vlahi in Ogrji videli, da so Francozi čisto zmleti, lotil se jih je grozen strah, plahi so pobegnili kakor ovce, ko pride volk; desno in levo krilo cele vojske se je razgubilo, pustili so kralja z Bavarci in Slovenci samega. Ostalo je le kakih 12.000 mož vrlih junakov in vitezov, a premalo zoper 40.000 še čile turške vojske. Trčili so skupaj; bili in klali so se celi dan do večera in padali na obeh straneh kakor trava pod koso. Herman bi se bil še lahko odtegnil s svojimi ljudmi, a ni maral zapustiti kralja. Z največjim naporom ga je zaslanjal in mu presekal prsto pot na reko Dunav, kjer so čakale beneške ladje in rešile kralja in njegove ogerske velikaše. Sigismund ni pozabil tega dne, obljubil je Hermanu kraljevo plačilo. Kmalu je bil na varnih tleh in šel z ostanki svoje vojske proti domu. Herman pa je krenil z ladjo na Črnem morju proti jugu — proti Carigradu.

Bitva je bila končana, krščanska vojska je bila čisto razbita, Turkov pa je ležalo čez 60.000 mrtvih in ranjenih na bojišču. Sultan Bajezid, ki je bil sam ranjen, divjal je kakor besen zaradi tolike izgube. Celi dan je dal klati in pobijati ujete kristijane. Vendar je bil tako oslavljen, da je nekaj časa dal mir krščanskim deželam.

Živo so se zanimali za vojsko povsod, od koder so bili odšli junaki na križarsko vojsko. Tako tudi pri nas na Slovenskem in posebej v Zatičini. Sicer je šlo vse po navadni poti. V samostanu so pridno delali, šole so bile polne ukaželjnih mladeničev, in gospa na pristavi ni pozabila dajati šoli obilne podpore. Vsi so goreče prosili Boga, naj dá krščanski vojski zmago in srečno povrnitev grofu Hermanu in njegovim četam.

Le Rovigo ni živel mirno. Dve reči sta ga skrbeli: ali dobi Lenko, katera mu je hodila vedno po glavi, in kako se bo iztekla preiskava proti mnogim zaprtim vitezom, katere je bil zgrabil mogočni glavar grof Herman. Marsikatero grenko uro je imel v tem času in več nočij brez spanja, ko je mislil na te reči: „Eh, neumen sem“, tolažil se je, „da me to skrbi, saj smo zavezani s prisego, grozno prisego, da molčimo o vsem, naj pride tudi najhujša poskušnja! In ako kdo kaj izblekne, kaj za to! Življenja ne bom prodal po ceni.“

Neizrekljivo važno se je zdelo Rovigu to, ali se vrne Herman domov ali ne. O, kako si je želel, da bi ga nikdar več ne bilo nazaj! Vesela nada se mu je vzbudila, ko je slišal meseca vinotoka, da je bitva že bila in da je pobita skoro vsa krščanska vojska. Vsekako je tudi Herman med padlimi, tako je sklepal, in tem trdneje se je zanašal na to upanje, čim dalje ni bilo o grofu nikakega sluha.

Zima se je napovedovala, žalostno lice je dobivala природа, a žalovali so tudi v zatiškem samostanu, ker so videli žalost Viridino zaradi izgube krščanske in posebno zaradi smrti Hermanove. Mislila je namreč, da je mrtev. Odkar ji je padel ljubljenei soprog v vojski, mislila je vedno rajša huje kakor ugodneje. Čula je sicer, da je Sigismund še živ, a o Hermanu se ni slišalo prav nič. „Torej tudi ta“, rekla si je, „poslednja moja podpora, poslednji junak, ki me spominja mojih mladih let! O minljivost!“

A Rovigo je bil vesel, kakor bi praznoval zmago. Ponosno je hodil sem in tje, povsodi si ga videl, na sejmih in na shodih, pri raznih kupčijah je imel opraviti, kjer je prodajal čudno, dotlej Kranjcem neznano blago. Od kod je dobival vse to, vedel ni nihče. Mož je bil že čisto brez skrbi, ko so se bližali božični prazniki, a Hermana še vedno ni bilo.

Kdo bi se čudil, da se je poprijemal čimdalje bolj roparstva in se je vedno večkrat slišalo iz okolice o napadih.

V samostanu so skrbno zasledovali Rovigovo počenjanje; najbolj pa mu je bil za petami delavni Viridin oskrbnik Vidič, ki je bil že davno pregledal in spoznal vse njegove naklepe. Ker je Vidič vedel, kaj namerja lopov

z Lenko, in ker je prav Lenko rad videl in si je želel z najboljšimi nameni on sam, zato umevamo, da mu ni ušel zločinec izpred očíj.

Nekoč je zasledil, kam je bil skrtil Rovigo svoj plen. Pazno ga je odnesel Vidič in dal shraniti v samostanu. Rovigo je pihal od jeze, ko ga ni več našel in jel misliti, kdo bi ga bil izdal in komu. Sum je letel na Berdajsovo Evo. Maščevati se je hotel nad njo in jo je dokaj neusmiljeno pretepel. Ženišče je kričalo, da nič ne vé, dokler ni odnehal z udarci pohlepni Lah. Pozvedoval je še dalje, kdo bi bil izpraznil njegov brlog, slednjič pa je pozabil tudi to. Kdor pa ni pozabil, ta je bila Eva, katera mu je bila zapretila maščevanje. „Le čakaj, grdoba laška, pride že čas, da te zgrabijo in ti izprašajo vest, takrat bo tudi Eva pomagala, ker vé mnogo več, kakor si misli gospod Rovigo.“ V srcu je Eva kuhala srd, na videz pa je bila kakor prej dobra z Rovigom.

Bilo je proti koncu adventa. Sneg je ležal po gorah in dolinah, a ne na debelo, da je bilo lahko hoditi sem in tje. Obetali so se lepi božični prazniki. Pri Rovigu je bila zbrana družba, ki ni poznala prijetnosti adventnega časa in se ni veselila božičnih praznikov, tem bolj pa je popivala in se zabavala s podlimi šalami. Bili so malopridni vitezi, klateži, katere je Rovigo dobro rabil za svoje namene.

„In ti Rovigo ali Arigo — ne vem, kako hočeš biti imenovan — niti žene nimaš? Slab vitez, ki si je ne upaš dobiti!“

„Jaz si je ne upam dobiti? Kdo pravi to? Še ta predpust se bom ženil. In moji ženi ne bo jednake na okrog.“

„Ha, ha! Ali ste čuli, kaj pravi? Kdo vé, kje je kaj iztaknil: radoveden sem. Ali pa se iz nas norčuje. Eh, katera bi te vendar hotela!“

Roviga je zbadalo to govorjenje in sklenil je temu konec storiti s tem, da ugrabi s silo Lenko, ker je ne dobi z lepa.

Načrt je bil kmalu narejen, pomočniki so bili najeti in Berdajsova Eva je imela glavno nalogo, da bi privédla roparju plen v roko.

Svetega Tomaža semenj privablja tu in tam dosti ljudij skupaj, da si nakupijo kaj za praznike. Tako tudi tedanji Tomažev semenj v Št. Vidu. Med drugimi je bila tje namenjena tudi naša Lenka, saj ji je bilo treba nakupiti marsikaj za očeta in za gospo s pristave. Tega se je trdno nadejal Rovigo in na tej nadi osnoval svoj načrt. Eva mu ga je potrdila in sprejela tudi določena opravila pri tem malopridnem poslu. A Rovigo je bil pozabil, da je beračico pred kratkim stepel.

Zjutraj na sv. Tomaža dan je Eva stala pred grajskimi vrati na pristavi.

„Kaj iztikaš todi, ženišče?“ zadere se nad njo čuvaj Jurko.

„Prosim te, dragi Jurko, odpri mi, imam posla z gospodom Vidičem.“

„Seveda, Evica, ti imaš posla do vsakega, kdor te hoče poslušati, zlasti če ti še kaj dá po vrhu. A vidiš, gospod Vidič ima drugih poslov, kakor zgovarjati se s staro grbo. Hodi z Bogom!“

Eva ga je rotila in prosila pri vsem, kar mu je bilo ljubo in drago, pa težko bi bila kaj dosegla, da ni slučajno prišel gospod Vidič memo in pokaral Jurka:

„Kaj vidim, Jurko? Na stare dni si še tako zaverovan v to žensko, da niti ne čutiš, da kdo prihaja k vratom! Tega bi ne bil verjel. Kaj imaš opraviti s to žensko?“

Jurko je bil v zadregi; nekaj je jecljal in naposled povedal, da Eva ni prišla zaradi njega, ampak zaradi gospoda. Vidič se je na to posmejal, odprl grajska vrata in spustil Evo na dvorišče: „Kaj imaš? Povej urno!“

Eva je hitro in kratko razložila Rovigovo namero na Lenko.

„Ako si me napeljala, boj se me!“

„Dobro, saj veste, kje stanujem. Kaznujte me, ako ne govorim resnice.“

Eva je dobila od Vidiča nekaj v roke, odšla skozi vrata doli proti Zatičini in od tam na semenj v Št. Vid.

„Ta pa ni slaba: dve petici za jeden pot. Lahko bi si kupila par ovác, pa čemu mi bodo? Spravim jih k drugim, morebiti jih bom še potrebovala.“

Eva je hodila po semnju po navadi v družbi beračev, vendar je imela skrbno oko na Lenko, katera je v družbi z bratom Markom kmalu nakupila potrebnih rečij. Na semnju je Lenka večkrat opazila tudi Roviga; zdelo se ji je, da se ozira nanjo in hodi celó za njo, kamor gré ona. Zato je hitela iz semnja, čim najbolj je mogla. Okrog poldné je že odšla z bratom iz Št. Vida in jo zavila gori na Skalo, kjer je imela njena teta hišo. Pri teti so jima postregli, potem pa sta jo urno krenila domov, da bi prišla tje še za dné, saj je dan o sv. Tomažu kratek. Izpočetka sta imela mnogo sejmarjev za družino, a kolikor dalje sta prišla od Št. Vida v hribe, tembolj so se razgubljali na razne kraje. Gredoč proti Dobravi sta hodila že sama, daleč za njim ni bilo videti nikogar. Ker je bila pot še manj zgažena, stopala sta počasno, zlasti, ko sta šla mimo gozda. Kar nagloma pa se prikazeta dva sejmarja na stezi, kakor bi bila vzrastla iz tal, a stopata hitro za Lenko in Markom. Obema se je zdelo čudno, da ona dva tako hitita. Hotela sta pospešiti korake, a že sta bila pred njima dva močna moža neprijaznega lica. Naša znanca nista vedela, ali bi ob-

stala, ali bi šla naprej. Ko mislita, kaj bi storila, pridirja za prvima še mož na konju in že sta brat in sestra sredi teh neprijaznih mož.

Strahoma pogleda Lenka jezdecu v obraz in zakliče obupno: „O Jezus — Rovigo!“ A v istem hipu zgrabi jeden izmed mož Lenko in ji potisne robec v usta, drugi pa plane na Marka. Začelo se je rovanje in vpitje, a pojenjalo je kmalu. Minuto potem je Lenka že sedela na konju Rovigu v naročju, brez zavesti. Marka pa sta držala ona dva hudobneža za vrat in ga tiščala na tla.

„Ali ga zadavim?“ obrne se jeden k Rovigu.

„Ne, sicer me dekile ne bo maralo.“

„A kaj zato? Kaj pa naj storim? Odrežem mu jezik, da nas ne izdá.“

„Zvežita ga in vzamita s seboj! Morda nam bo še koristil.“

Tolovaja sta začela Marka vezati, on pa se je branil, vpil in raztepal, da je bil velik vrišč. Kar zagromi med to gnečo glas Vidičev: „Hoj lopovi, ali smo skupaj?“ in že je držal Roviga za pas in ga potegnil s konja. Imel je s seboj pet urnih in močnih hlapcev, dobro oboroženih, ki so, kakor bi mignil, pograbili in povezali vse tri lopove. Nekoliko so se branili, a kmalu so videli, da je vsak upor zaman. Sneg je bil rešilecem jako ugoden, da so lahko prišli blizu tiho in neopaženi. Vidič je dobil sicer dve majhni rani, a ni se brigal za to, marveč hitro oprostil ubogo Lenko mučnega stanja in jo rahlo položil na svoj plašč, ki ga je razgrnil po snegu. Dekle se je kmalu zavêdlo, in ko je videla, kako se je premenil njen poprej tako grozni položaj, dvignila je hvaležno oči proti Vidiču, potem pa jih zopet zaprla. Vidič takoj veli Marku, naj posadi sestro na konja in naj počasi jezdi proti domu, on pa hoče spraviti te ptičke v varno gnezdo.

Hoté ali nehoté so morali iti tolovaji z Vidičem in hlapci proti Zatičini, kjer so jih zaprli v posebno ječo, da jih čim najpreje potem odvedejo v Ljubljano ter izročé pravici. „Kdor drugim jamo koplje, pade sam vanjo“, rekel je o. Peter, ko je slišal od Vidiča, kaj se je bilo vse zgodilo ta dan.

Lenka in Marka sta prišla srečno domov. Kako so bili prestrašeni domači, ko so slišali o grozni nevarnosti! Kako so pa hvalili Boga in Vidiča, da je nesreča odvrnjena. — „No, upajmo, da bomo odslej imeli mir, zakaj Roviga ne bodo izpustili tako hitro“, razlagal je oče.

Vidič je prišel k logarjevim pogledat še tisti večer. Bil je jako vesel, ko je videl, da se ni bati za Lenkino zdravje. Bila je sicer hudo utrujena in vročina ji je pritiskala v glavo, a prav

smehljaje je zahvaljevala tudi ona svojega rešilca in mu prijazno stisnila roko za slovo, poprosivša ga, naj jo opraviči gospej, zakaj ne pride nocoj na pristavo.

Po dolgi poti se je vračal Herman v domovino. Kakor je nekdanj Odisej blodil sem in tje po morju in morskih otokih, predno je prišel na domačo Itako, tako se je vozil sem in tje in prebil mnoge nevarnosti tudi Herman, dokler ga ni beneška ladija pripeljala v takrat tako mogočne Benetke. Nikakor ne moremo opisovati vseh njegovih čudnih zgodeb. Iz Benetek jo je udaril na Videm, ker je želel govoriti še s patrijarhom zastran zatiškega samostana. Sprejeli so ga z vso častjo in hvalili Boga za njegovo rešitev. Zvedel je mnogo jako zanimivih rečij, katere so mu bile pri srcu.

„Vaši skupni priprošnji smo ustregli“, pravi patrijarh, „vso šentviško župnijo z 80 kapelami smo vtelesili zatiškemu samostanu s ‚popolno pravico‘. S tem smo napravili uslugo redovnikom, ker smo pomnožili samostanske prihodke, in tudi ljudstvu, katero dobi domačih duhovnikov v dušno pastirstvo. Dotični ukaz smo že odposlali samostanu in šentviškemu župniku v porabo. Vas pa, mogočni gospod, prosimo, da podpirate to našo naredbo s svojo močjo in oblastjo.“

„Storil sem to vselej rad, sedaj pa storim še dvakrat rajši, ker me vežejo vezi hvaležnosti na samostan in prijetni spomini na tamošnji kraj. Želim le, da se lepi nameni Vaše Vzvišenosti kmalu uresničijo.“

Povabili so grofa k obedu, kjer je našel že več drugih gospodov zbranih. Predstavili so mu jih kot milanske poslance do avstrijskega vojvodskega dvora. Gorko so se pozdravili in kmalu prav prijateljsko pogovarjali. Iz besedij teh gospodov je zvedel Herman, da so namenjeni poslanci najprej do vojvodinje Viride in sicer z jako veseljem opravilom. „Sporočiti ji gremo, da je povišana rodbina Viscontijev v vojvodsko dostojanstvo, in ji tudi nesemo dotično cesarsko pismo.“

To je grofa močno razveselilo, zlasti pa še to, da je našel pri poslanstvu mnogo znancev iz nekdanjih milanskih časov; tudi vitez Ambrosio Sforza je bil med njimi. Krepko sta si stisnila roki in se pozdravila živahno, zakaj od onega časa, odkar sta se borila v Milanu, ozdravila se je lahko vsaka rana. O, koliko sta si pripovedovala! A obema se je mudilo naprej. Poslovala se je po nekoliko dneh vsa velika družba od patrijarha in je krenila proti kranjski deželi.

Med potjo je Ambrosio popisoval svoje življenje za kratek čas: „Po tisti neugodni tekmi sem nemiren zapustil dom in šel po svetu.

Iskal sem leka in razvedrila in z božjo pomočjo sem našel oboje. Videl sem mnogo novega, zanimivega po svetu in sklenil sem mnogo novih kupčijskih zvez z našo hišo ter tako izdatno povekšal dohodke. Tako sem se vrnil domov čil in zdrav k svojim domačinom, ki so me že težko pričakovali. Sestra Marjeta je podala roko kastelanu Bernardu in obhajali smo lepo svatovščino, mlada Anica pa je stopila v samostan, da bo za nas vse molila in trpela.“

„Oj, kastelan, spominjam se ga; ta je junak, da malo takih“, povzame grof Herman. „Vrlo lepo! Prav iz srca mu privoščim to srečo; plemenit značaj je. Kako se mu godi sedaj?“

„Postaral se je pač nekoliko, vendar še krepko čuva svoj grad in se veseli zdrave družine. Jedenkrat v letu pride v Milan in tedaj nas obišče ter pripelje tega ali onega s seboj. Pravi, da je zadovoljen in srečen.“

„Kako pa je s teboj, tovariš?“ vpraša Herman.

„No, Bogu bodi hvala, srečen sem tudi jaz. Ker ste odvedli Virido, moral sem si priskrbeti drugo nevesto; našel sem jo na svojem potovanju v Solun. Lepo, bogato hčer tamošnjega cesarskega namestnika; srečno sem jo pripeljal domov v Milan in še sedaj živim z njo zadovoljno.“

Grof Herman ni rekel nič, molčé mu je stisnil roko.

Ljubljancani so bili zvedeli, da se vrača deželni glavar grof Herman in napravili so mu lep, sijajen sprejem. Vse je bilo po koncu, lepo oblečeno in veselo, kakor ob nedeljah in velikih praznikih. Godci so godli in dekleta so mu šla naproti, ko je jahal s svojim spremstvom skozi mestna vrata.

Milansko poslanstvo je vse to gledalo s čudenjem in spoznalo, kako mogočen in priljubljen je gospod kranjski glavar, grof Herman Celjski. Ko se je pa še razvedelo, s kakšnim namenom prihaja milansko poslanstvo, ni bilo veselja ne konca ne kraja. Poslanci so dobili najlepša stanovališča ljubljanska, spremljala jih je častna straža, kakor bi bil sam vojvoda med njimi, in jih vodila sem in tje. Priroda je bila v najživejši pomladni lepoti; te veličastne gore in prijazne ravnine so tako ugajale Milancem, da so vedno ponavljali, kako lepa je kranjska dežela. Grof Herman je pa nastopal z bliščem in sijajem, kakor velik vladar. No, saj je bil tudi v resnici. Poleg velikih svojih posestev je imel glavarstvo na Kranjskem, banovino hrvaško in za dolžnika je imel kralja Sigismunda.

Zatičina s pristavo vred se je zopet pripravljala za sprejem visokih gostov. Seli so hiteli do bližnjih grajščakov in jih vabili na slovesni sprejem. Samostan z okolico je postal kakor

nekak tabor. Virida je bila izrazila željo, da se slavni junak po srečni vrnitvi dostojno poslavi; zato je samostan napel vse moči, da bi ustregel svoji dobrotnici. Tudi je šla govorica, da ima deželni glavar s seboj imenitne goste, a kakšne, v tem ni bilo soglasja.

Samostanski dijaki so se trudili, kolikor so mogli: ti so pletli vence in delali slavoloke, oni pa so zlagali pesmi v slovenskem, latinskem, nemškem in laškem jeziku, pa se jih učili na pamet, da bi jih govorili ob vsprejemu.

Tudi cerkev je bila vsa ozaljšana, zakaj v njej je imela biti zahvalna služba božja, ker se je srečno vrnil deželni glavar.

Opisali smo že veliko slovesnostij v tej povesti, zato ne moremo reči, katera je bila najlepša. Gotovo je bila najganjlivejša ta slovesnost oni dan, ko se je pomikal slavnostni sprevod na pristavo. Slavna junaka Herman in Ambrosio stajahala proti pristavi. Kako čudno jima je bilo pri srcu! Kaj jima je vendar ta samotna gospa! Kako se ozira Ambrosio okrog sebe in primerja nepregledne laške planjave s prijazno zatiško in šentviško ravnino, krasne milanske palače in visoke stolpe pa z vitkimi jelkami in košatimi bukvami ob poti! Kdo vé, kakšna je neki sedaj ta Virida, ki mu je nekdanj živela v srcu kakor vir vse sreče in vzor vse plemenitosti? Kakšna je neki ta znamenita gospa, nekdanj znamenita v hrepenenju po zemski velikosti in sedaj zopet znamenita v zaničevanju

svetne časti in sreče? Da, močno bíje Ambrosiu srcé, ne manj, kakor nekdanj, ko je dobil iz njenih rok venec hrabrosti. Kako je zadovoljen, da ji nese za povračilo v to samoto naznanilo, ki jo bo gotovo veselilo, nekak venec zanjo in za njeno rodovino.

Virida je bila za ta dan pripravila grad dokaj izborno in lepo. Velika soba je imela čisto viteški obraz in ne bi bila kazila ni turjaškega

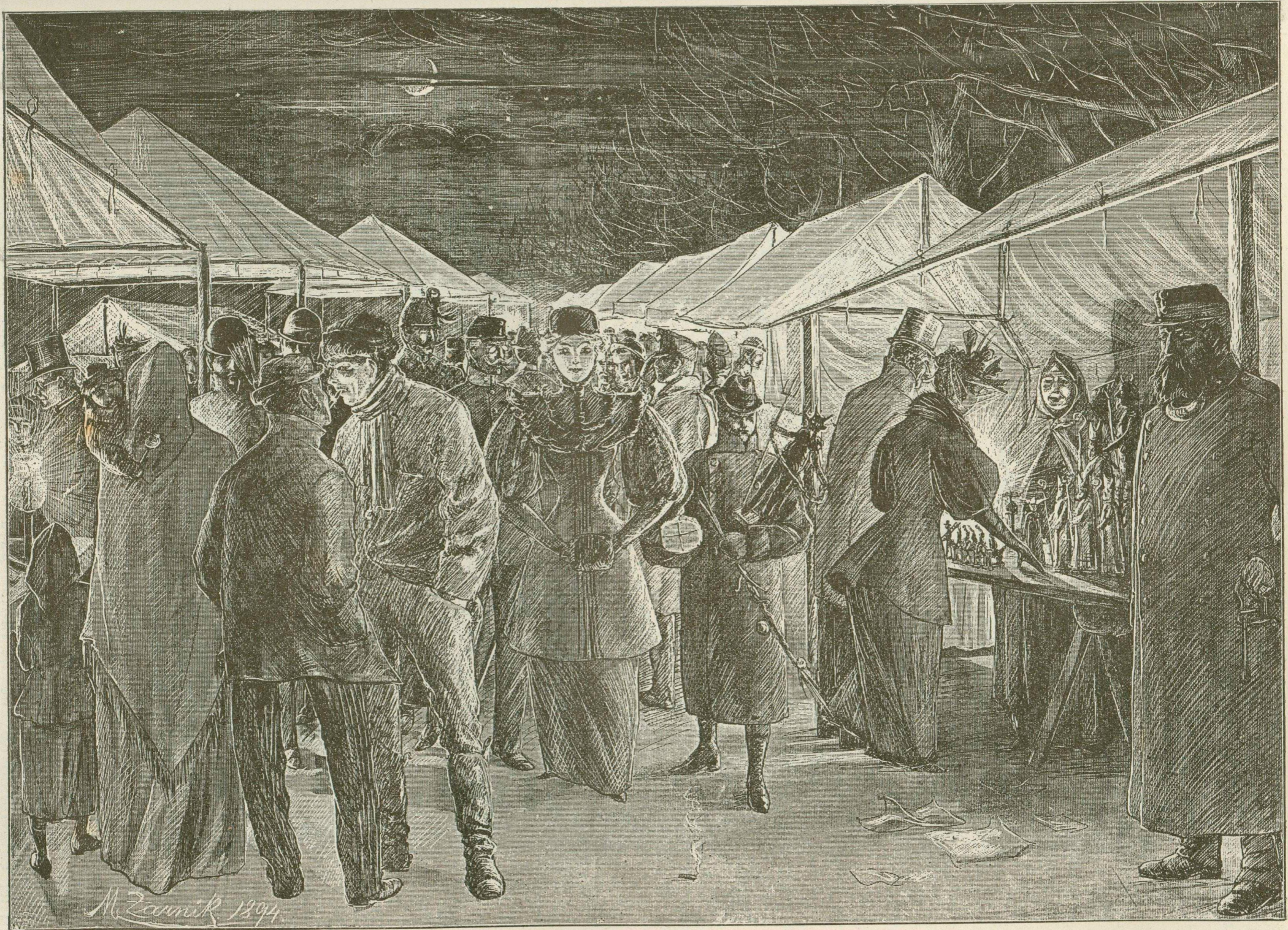
gradú. Na stolpih in vratih so vihrale raznovrstne zastave in visoko je plapolal avstrijski prapor. Vidič in hlapci so bili vsi v najboljših opravah in so se svetili v železju, kakor bi hoteli na vojsko. Kar zapoje tromba na stolpu; dolgi, zategnjeni glasovi, razlegajoči se po gorskih vrhovih, naznanjali so nenavadne goste. Bilo je pozdravov brez konca, kakor je bilo tedaj običajno. Prvi med gosti je bil Herman, ki je stopil na ozaljšano dvorišče; milansko poslanstvo pa je ostalo v o-

Vojvoda Ernest Železni, sin Viridin. † 1424.

zadju, zakaj načrt je velel, da šele naposled iznenadijo vojvodinjo z veselim poročilom. Pred vhodom v grad je stala Virida, oblečena sicer preprosto, vendar se je videla kakor kneginja, tako lepa in vznesena je bila njena postava. Njeno glavo je pokrivalo belo zagrinjalo, spredaj lepo in prosto ležeče na črnih laseh; obleka je bila temna in ji segala daleč po tleh, čez to obleko je imela svetlejšo in dražje pregrinjalo.

Spoštljivo jo je pozdravil Herman in po vrsti tudi drugi vitezi, le Milancev še ni bilo

Miklavžev večerni semenj v Ljubljani. (Narisał M. Zarnik.)

pred njo. Po pozdravu nagovori Virida grofa s kratkimi besedami in mu izreče zahvalo za hrabrost v boju s tako krutim sovražnikom.

„Zato dovolite“, tako je končala nagovor, „da položim po navadi svoje nepozabne domovine na vašo glavo lovorov venec, ki ste ga popol-

Virida. (Po sliki v ljubljanskem Rudolfinumu.)

noma zaslužih, saj ste rešili celó kralju drago življenje.“ Gromovito klicanje in odobravanje se je razlegalo po pristavi, ko je položila Virida Hermanu preprosti venec na razkrito glavo.

Tu se umakne slavljeneč nekoliko v stran, obrne se proti vratom in pokliče milansko poslanstvo. Tromba zopet zadoni, gostje se razmaknejo in milanski poslanci stopajo počasi med

domačimi vitezi proti Viridi. Spoznala je, da so domačini iz Milana, a Ambrosia ni spoznala. Herman jih predstavi samo kot poslance iz Milana in potem pozove načelnika, naj pové, kaj je namen njegovemu potovanju.

Ambrosio se opré na svoj meč, da bi trdneje stal, tako hudo mu je bilo v srcu, in nagovori Virido.

Po glasu ga spozna Virida, pa v tem jo tudi izpreleti čudno ganjenje; globoko vzdihne, zakrije si oči z obema rokama in hoče sestiti. Premagalo jo je čustvo. Urno jo podpreta Lenka in Herman, hipoma ji prinesó sedež, in Virida sede. Uderó se ji solze, in ihteč reče samó: „Ambrosio, ali ste vi:“

„Da, jaz sem, Ambrosio Sforza, poslanec Viscontijev iz Milana, in vam poročam, svetla gospa, da je vaša rodbina povzdignjena v vojvodsko dostojanstvo. Pozdravljam vas, gospa, kot svetlo vojvodinjo Avstrijsko, pa tudi vojvodinjo Viscontijevo. Tu je cesarsko pismo, dokaz mojim besedam.“

Preveč so bili vsi zaverovani v Virido, ki je molcé sedela na sedežu, kakor da bi bili klicali tudi sedaj slavo Viridi. Vse je čakalo tiho, kaj bo izpregovorila vojvodinja. Kmalu se vzdrami, obraz ji oblije rdečica, povzdigne roki kvišku in pravi:

„Hvala ti, moj Bog, za to dobroto, za čast moje rodovine! Pa kakor si mi jo dal, tako ti

jo vračam. Moja čast bodi tvoja trnjeva krona, moj Izveličar!“

Globoki vzdih so se izvili iz prs navzočim vitezom, gospé pa so si brisale solze. Virida je čislala sedaj drugačno čast kakor nekdej, dobro zavedajoč se, da „Bogu služiti je kraljevati“.

Bil je pa za vso družbo oni dan jako vesel dan na pristavi. Tudi Virida je bila vesela, ko se je pomirila in slišala razna poročila iz domovine. Pri mizi je bila zbrana velika družba, kakoršne še ni bilo tukaj doslej, samostanski so pomagali pristavski družini pogostovati domačine in poslance. Tudi Ambrosio je bil vesel, kakor že dolgo ne. Sedel je Viridi ob desni in Herman ob levi. Šele ob mraku se je začela razhajati družba s pristave.

Virida je prosila Ambrosia, naj se vrne s poslanstvom na pristavo še naslednji dan, kar je tudi storil. Na pristavi namreč niso mogli vsi prenočiti, zato so se vrnili čez noč v samostan.

Ko se je drugi dan ločilo solnce od pristave in se skrilo tam za gorami, tam proti lepi lombarški planjavi, jemala je Virida slovo od milanskih rojakov. Nekaj ji je govorilo v srcu, da je to slovo od ljubljenih domačinov poslednje. Bolest ji je trgala srce, solze so ji zalivale oko, vendar se je premagovala še dokaj krepko, izročajoč pozdrave vsem znancem in znankam v Milanu.

Domovina je le jedna.

(Konec.)

Mati.

(Spisal I. Sovran.)

I.

Pred malo hišico v Vodmatu je sedela lepega jesenskega popoldné mlada žena na tratici in šivala. Zraven nje je ležalo v košku drobno dete, in ob cesti sta dva mala dečka skladala kamenčke na kupce in jih zopet razmetavala. Kričala sta, kar sta jima dali mladi grli, in z glasnim hoj, hoj! sta spremljala vsak voz, ki je oddrdral mimo.

„Če mi ne gresta takoj sem, vaju nabijem, da bodeta pomnila“, ozove se mati. „Poglejta, kaj mi napravljata z vednim skakanjem! Še tega je treba, da bi ves atov zaslužek izdala samo za vajine hlače!“

Boječe sta prišla drug za drugim k materi in se posadila zraven nje. Toda dolgo nista strpela mirú; kmalu sta se jela zopet premetavati po tleh. Zadelala ju je pa napovedana kazen. Mati ju je pograbila in odštela vsakema znatno

število udarcev. Vse vprek je kričalo: mati, te pena dečka in otrok, vzbudivši se v košu.

„Kar v Ljubljano vaju pomečem s tem nagajivcem vred, saj ste mi samo za križ in težavo“, vpila je mati za dečkoma, ki sta jo ihtěč udrla po cesti. Od blizu je opazovala ves ta prizor stara, borno oblečena žena, ki je ravno prihajala iz mesta; na cesti je prestregla mala beguna ter ju vsakega za jedno roko bolj vlekla nego vodila proti materi.

„Nikar se ne bojta, bom že jaz prosila mamo za vaju. Kako ti je pa ime, ti mali zmršenček?“

„Jakec sem; izpustite me, oj izpustite me“, zaihtel je starejši.

„In tebi?“

„Jožek“, zajecjljal je mlajši.

„Lepe in zdrave otročiče imate; lahko ste hvaležni zanje Bogu“, nagovorila je starica mater, ki je čudeč se gledala prihajajočo ženo.

„E, lepota in zdravje bi še bila; toda ti nagajivci hočejo vsake pol ure kruha; obleke raztrgajo toliko, da sama ne vem, kaj bo iz tega. Ravno jima krpam nedeljske hlačice; prvi-krat sta jih oblekla včeraj, in že so polne lukenj. Huda pokora so otroci.“

Med tem je stara žena izvlekla iz žepa par rmenih hrušk in bele pogače in s tem je popolnoma utolažila nemirno mlado kri.

„Čujte, gospodinja, sem-li prav prišla? Ali ne stanuje v tej hiši neki delavec, ki se piše za Jamnika?“

„Da, jaz sem njegova žena. Česa pa želite?“

„Njegova žena“, ponovila je starica z lahnim vzdihljajem, oko se ji je posvetilo in nežno je pogledala po otrocih, ki sta hlastno uživala pre-jeto darilce; pristopila je tudi h košku, pokri-žala malega Andrejčka in mu stisnila sladkor-ček med drobni ustni. In ko je jelo ljubko bitje migati z ročicama, vzela je je v naročje, pri-srčno je poljubila in mu privabila s tem smeh in veselje v svetli očesci in na rožna ličeca.

„Vi se pa znate bolje z otroki pečati, nego jaz; pri nas ni časa, da bi vlačili otroke po rokah, saj je že tako preveč opraviti ž njimi.“

„Ravno zato sem pa prišla k vam, ljuba žena; ponujam se vam za pestunjo, če me vzamete.“

„Za pestunjo? Za Boga, saj še sami težko živimo. Po štiri goldinarje mi prinese mož v soboto domov, in to bodi za vse! Samo stanovanje naju stane 40 gold. na leto; kje so pa drva in obleka in živež! Ali ste res tako nespametni, ali se le šalite?“

„Ne šalim se“, odgovori resno in počasi stara žena, „jaz želim na vsak način ostati pri vas. Ne prosim vas drugega, kakor da mi prepustite otročiče, da jih povarujem, in da mi dovolite pomagati vam pri gospodinjstvu.“

„Saj vas niti ne poznam; ptujega človeka je sitno jemati pod streho. Sicer je pa neumno, da o tem govoriva. Jaz ne potrebujem pestunje in — mir besedij. Če to mislite, je najbolje, da se takoj spravite.“

Solza se je prikradla starici na oči in nemo je pogledala pred se, globoko vzdihnivša: „O, moj Bog, usmili se me!“

„Vaša je prava“, pristavila je tiho. „Kaj hočete s ptujjo revno starko, ki nima drugega kakor srcé...? Vendar vas pa še prosim: dovolite mi, da ostanem pri vas! Samo kotiček v sobi mi dajte in dovolite mi, da za otroke poskrbim, pa sem zadovoljna. Tudi vam bo lože, saj potrebujete pomoči!“

„Potrebujem? Seveda bi bilo dobro; toda vprašam vas, ali vam morem dajati hrano, in brez hrane vendar ne bodete živeli, pa hoteli bodeate tudi kaj plače.“

„Ne, ljuba moja; za plačo se ne menim in je tudi nečem, hrane tudi veliko ne potrebujem; nekaj malega krajcarjev imam še, da bo za prvo silo; sicer pa zaupam v Boga, da bomo vsega dobili dovolj.“

„Vi ste strašno sitni; človek vam ne pride na konec. Če že torej ni drugače, pa počakajte, da pride Jakob domov, in potem se ž njim dogovorimo. Najpreje pa pojdite z menoj pogledat si, kje stanujemo.“

Pritlična soba, bivališče Jamnikove družine, je bila jako majhna in vsa razvlečena. Videlo se je, da jo pospravljajo samo — otroci. Hišna oprava je bila siromašna. „Torej poglejte: kam naj vas pa spravimo? Drugega prostora pod milim Bogom nimamo, kakor to luknjo. Tu krog peči postiljam večjima dvema; najmanjši je pri meni. Sicer je pa soba polna. Če bi prav imeli še kako postelj, ne moremo je postaviti noter. Jedino za pečjo je še prostor; potem bi bili pa tudi tako natlačeni kakor žveplenke v škatljici“, tako je hitro razlagala zgovorna Jamnica.

„Zame bo tudi za pečjo dobro“, odvrnila je starica; s posebnim veseljem si je ogledovala ubogo stanovanje. Začela je takoj pospravljati, vzela je metlo v roke, obrisala prah, izmetla pajčevino, in za nekaj časa je bila sobica kakor prenovljena.

Jamnica je z glavo majaje odšla zopet k svojemu šivanju, mrmrajoč:

„Bog si ga vedi, odkod je ta ženska! Take še nisem naletela, kar živim. Poštena se mi vidi, a za čuda trdovratno guli svojo in ne odleže. Sicer bi jo pa že porabila, če ostane. Kaj bo neki iz tega? Bomo že videli, saj pride Jakob kmalu domov.“

Obe ženski sta se kmalu prav po domače pogovarjali. Stara ptujka je pripovedovala, da prihaja iz Gradca, kjer je služila dolgo vrsto let za kuharico, da pa je rojena Kranjica.

„Nikogar več nimam svojih na svetu. In če je kdo, morda bi me ne hotel niti spoznati. — — Težko, težko je živeti zapuščeni starici sami na svetu. Vi imate otročiče, in dasi jih težko redite, vendar jih ne daste za celi svet. Zdi se mi, da sama čutim, kakšno veselje mora biti za mater, ko gleda svojemu otroku v obraz.“

Tako sta se pogovarjali, da je že prešla šesta ura. Ob polu sedmih se je navadno vračal Jamnik z dela domov. Stara žena je komaj čakala, da pride; vedno nemirnejša je bila; vedno manj je govorila, neprenehoma se je ozirala po cesti; spravila je celo mlado ženo, da je z vsemi otroki šla proti svojemu možu.

Kmalu so ga zagledali.

„Ata, ata“, zaklicala sta dečka in jo udrli proti njemu.

Tudi starica je pospešila korake in je z dečkoma vred moléla svojo desnico mlademu bledemu možu.

„Ta-le teta so nam dali kruhka“, hvalil se je Jakec, in bratec mu je pritrjeval.

„Sta bila že tako nadležna, da nista mirovala. Ptujih ljudij ne smeta nadlegovati. To je grdo“, pokaral ju je oče in zvedavo pogledal ptujo ženo in njeno vedenje. Težko je bilo spoznati, kaj se je med tem godilo v njeni duši; toda izpremenjeno lice, živo oko in solze, ki so ji je zalivale, so pričale, da ji je silnih čustev polno srce. Jamnik se ji je čudil, a že takoj prvo trenutje se mu je priljubila, in hlastno je vprašal:

„Kdo pa ste, mati? Ali ti poznaš to ženo?“ obrnil se je k ženi.

Zgovorna zakonska polovica je kar v najdaljšem govoru razlagala celo zgodbo, okitila jo je seveda z lastnim modrovanjem in izkušala dokazovati obe strani: da je namreč zanj stara žena potrebna in da je nemogoče pridržati jo. Za oboje je navédla celo vrsto najveljavnejših vzrokov. In naposled je zaklicala: „Na, sedaj pa ti reci, če ne govorim prav!“

Ptujka je med tem verno gledala Jakopa od vseh strani; radost ji je obsevala zgubanjeno lice. Ko je končala Jamnica, prijela je starka z vso močjo Jakopa za roko, pogledala mu v oko in ga prosila: „Ljubi moj Jakop, ne zavržite me izpod strehe, če nečete jedinega veselja na tem svetu vzeti ubogi starki. Prosim vas za Boga, usmilite se me! Zadnja naj bom pri hiši, delajte z menoj, kakor hočete, samo ne zavržite me ne!“

Jakop je poslušal te besede in se čudil, njegova žena pa mu je dejala:

„Saj sem ti že preje povedala, da se zna ta žena tako ponujati, da ji ni mogoče odreči. Vidiš, da sem prav rekla.“

Šli so v sobo in ondu so se dogovorili, da ostane teta, kakor so jo imenovali, pri njih. Jakec in Jožek sta še tisti večer plezala po njenih kolenih na ramo in zopet nazaj, in tudi Andrejček je že veselo gugajoč se v njenem naročju sladko zaspal; Jakop in žena sta se je takoj privadila.

Po rožnem vencu je teta še dolgo v noč klečala pri klopi in — molila. Polnoč je že izdavna odbila, in še se je čul v borni delavski sobi njenih usten šepet, med kateri so se vmešavali vzdih. Angel varih, ki ji je zatisnil na bornem ležišču za pečjo trudne oči, videl je, da ji je bilo srce polno veselja in blaženosti. Zjutraj je bila že pred petemi zopet po koncu in se je takoj pripravila kuhat zajutrek.

„Moli rada in postreči tudi zna; to je dobro znamenje“, rekel je drugo jutro mož, poslav-

ljajoč se od žene v tvornico. Žena mu je prikimala in pristavila: „Sicer ima pa čas; taki stari ljudje nimajo drugega dela kakor molitev; jaz pa ne morem tako!“

II.

Jamnik je delal v predilnici pri tkalcih; od šestih zjutraj do šestih zvečer je bil nepretrgoma tam. Tudi v nedeljo ga je večkrat doletela služba. Dobro, da je bilo sploh kaj zaslužka. Saj se je živelo le težko. Ko je bilo treba vsakega četrletja odšteti 10 goldinarjev za stanovanje, izpraznil se mu je žep vselej popolnoma. Tedne in tedne si je moral pritrjavati desetice, da si je nahranil potrebno vsoto. Vendar ni bil nezadovoljen. Boljšega življenja ni nikdar izkusil in navadil se je svojega opravila. Zgovorna žena je bila dobra gospodinja, ki je tudi sama s perilom ali krpanjem zaslužila kak krajcar. Vendar je pa tudi v ti družini kraljevala tista pusta jednoličnost in osamelost, kakoršna se navadno vidi pri delavcih. Kakor osamljen jesenski list na veji, ki je že vse druge otresla na tla, je tvorniški delavec v sedanji družbi. Tovariši njegovi so mu redkokrat tudi prijatelji; med druge stanove ne more. V tvornici preživi celo življenje, in vse, karkoli se vrši poleg njega v javnem življenju, gre tiho, brez sledú mimo. On ne opaža izprememb, in čim starejši je, tem bolj mu otopí zanimanje za druge, in s tem tudi omrzne srce. Otroke in ženo vidi samo zvečer, ko se mu utrujenemu nič več ne ljubi.

Tako je bilo tudi pri Jamniku, dokler ni prišla „teta“. A odslej se je vse izpremenilo. Ljubeznivo gibanje se je razvijalo v ozki izbici. Otroci so bili vedno v najboljšem varstvu; učili so se moliti, in vsak večer je oveseljeni Jakop poslušal, ko sta mu Jožek in Jakec pripovedovala, kaj že znata.

Zase ni stara pestunja zahtevala ničesar. Čestokrat se je sicer primerilo, da je gospodinja zarohnela nad njo, toda nikdar ni pokazala jeznega obraza, nikdar ni izpregovorila žal besede. Kuhinja in otroci so bili v njeni skrbi; najpreprostejša jedila je znala tako napravljati, da so bila posebno vkusna. Zlasti ob nedeljah, ko je tudi Jakop obedoval doma, prizadevala si je izkazati se v kuhi.

Zvečer je bilo vedno živahno. Jakop je pripovedoval, kaj se mu je namerilo v tvornici; „teta“ je opisavala kake zanimive dogodke iz svojega življenja po svetu; gospodinja je pa prilagala svoja gostobesedna modrovanja. Nekoč so bili zopet vsi trije zbrani po večerji za mizo. Bilo je ravno vseh svetnikov dan.

„Danes je bilo pa ljudij na pokopališču, da se je vse trlo“ — pripovedovala je gospodinja.

— Jaz sem si le mislila, kam bodo vso to druhal pogrebli, ki je je toliko.“

„To gre počasi, ljuba moja“, — odvrne teta — „na zemlji pa živimo, delamo drug drugemu prostor, ko nas Bog kliče s sveta. Tako je tudi na groblju. Zemlja použije drugega za drugim, in ob tem dobodo novi prostora.“

„Jaz bi bil tudi rad šel pogledat tje gori. Tam in pa v cerkvi smo vsi doma. Toda imel sem celo popoldne dela v tvornici, zvečer mi pa ne kaže hoditi tako daleč. Sicer pa tudi nimam nobenega znanega groba na celem ljubljanskem pokopališču.“

„Torej nobenega svojih nimate tukaj pokopanega?“ vprašala je starica, in glas se ji je tresel ob teh besedah.

„Nobenega, vsaj jaz ne vem zanj; saj tudi sicer ne poznam nikogar svojih ljudij. Sam sem na širnem svetu. Kar jih tukaj-le vidite, ti so jedini, za katere vem, da so mi v rodu.“

„Kje pa so pokopani vaši stariši?“ vprašala je zopet stara žena, in še bolj se ji je tresel glas.

„Kje? Bog zna! Jaz nisem nikogar poznal. Moja žena že vé, koliko sitnostij sem imel, ko sva se jemala. Nikjer me niso hoteli sprejeti za domačina, in naposled sem z največjimi težavami in prošnjami dobil dovoljenje za ženitev; na Notranjskem nekje, so dejali, da imam pravico.“

„In vaši stariši?“

„E, moji stariši so me pustili kakor kamen na cesti. To vem, da sem bila leta 1850. rojen v ljubljanski bolnišnici in da me je potem vzela neka góstja na Studencu; tam so me izredili ptuji ljudje. Veliko hudega sem izkusil v svojih mladih letih. Če bi imel še jedenkrat vse to prestati, rajši takoj umrjem.“ — — Vsi so obmolknili; Jakop in starka sta se ujela z očmi; obema jih je solza zalila.

„Vidva sta pa oba otročja, kakor bi bila šele pet let stara“ — ozvala se je mlada žena. — „Prestano je prestano, in jaz le ne vem, kaj bi bilo treba pri tem takih sitnostij, kakor jih imata vidva. Boga zahvalita, da sta na gorkem in da nista lačna.“

„Ti si premalo izkusila, Mica, in tudi pretrdo srce imaš. Sicer sem ti že včasih pravil, kako je bilo; toda nocoj naj ponovim, da slišite tudi vi, teta.“

Komaj sem se zavedel, da živim, že sem čutil, kaj je hudo. Prvi spomini moje mladosti so spomini lakote in tepeža. Gostja je sicer dobivala od dežele nekaj denarja za rejo, toda brigala se ni zame prav nič. Imela je še troje otrók; jaz sem bil najšibkejši med njimi. Kdor je imel ravno čas, pa me je tepel; gorjé mi je pa bilo, če sem šel kdaj materi tožit. Kaj sem vedel, kaj je mati? Nabíla me je in zapodila

iz hiše za vsako stvarco, ki so je bili največkrat vzrok njeni otroci. Kot šestletni dečko sem moral beračiti zanjo po mestu, in če sem premalo prinesel domov, tedaj je zopet pela šiba. Učil me ni nihče nič; v šolo nisem hodil prav nikoli, in šele s petnajstim letom sem v Ljubljani odpravil nauk. Ker mi ni bilo več obstanka pri grdi, samogoltni ženski, zato sem z osmimi leti kar ubežal iz svojega žalostnega doma. Ves spehan in lačen sem prosil na Dobrovi nekega kmeta prenočišča. Ko sem mu povedal, kako je z menoj, vzal me je sicer tisti večer pod streho, toda drugi dan me je hotel naznaniti županu. Tega nisem strpel; ubežal sem po noči od ondod in celo noč sem hodil. Zjutraj sem prišel k nekemu posestniku v loških hribih. Ta se me je usmilil, in pasel sem mu nekaj časa krave po grivah in bregéh. Toda kmalu me je gnalo zopet po svetu. V Ljubljani sem naposled dobil delo v tvornici, kjer delam še sedaj. To je ob kratkem moja povest; vsega, kar sem izkusil, tako ne dopovém celo noč.“

Starica je plakala ob tem pripovedovanju. Resno, nemo so se spravili vseh svetih večer pri Jamnikovih k počitku, kakor bi bili iz prošlosti morda slutili, da jim tudi v prihodnosti preti hudo.

Res je prišlo! Na Jakopovem oddelku je kmalu prenehalo delo. Hodil je sicer v tvornico, toda stroj mu je stal skoro celi dan, in v soboto je dobil poldrugi goldinar zaslužka; zraven pa se mu je še reklo, da ga sedaj štirinajst dni ne potrebujejo. Siromaštvo se je začelo. Zima se je bližala; drv ni bilo in tudi obleke ne. Jamnica je bila od jutra do večera razkačena in se je vsajala nad ubogo ‚teto‘, kadar jo je zagledala:

„Ženska, spravite se nam izpod nog; še vi nam napotje delate in kradete naše grizljeje!“

Potrpežljivo jo je prenašala stara žena. Imela je sama nekaj goldinarjev, toda kmalu jih je po malem izdala za družino. V celi hiši ni bilo bora. Toda prišlo je še hujše. Jakop je kakor izgubljen iskal dela; za kakega poldne je dobil kaj malega, toda, kaj je to pomagalo? Nekóč se je hudo prehladil in jel je bljuvati kri. Obležal je. Kdor ni sam izkusil, kaj je lakota, mraz, uboštvo in zraven še bolezen v družini, temu se ne dá popisati. Črna môra žalosti, čemernosti, surovosti in obupa se vlačí po takih prostorih, kjer gostujejo ti kruti gostje. Do dobra jih je izkusila Jamnikova družina. Tu je pokazala starica vso svojo ljubezen do nje. Šla je po mestu beračit. Težka je bila ta pot zanjo; ni bila vajena. Hudo se ji je zdelo, kadar so se zaluščila vrata, katera je v strahu odprla, proseč darú, toda njena ljubezen je zmagala vse. Tudi stražniki so jo odpeljali jeden-

krat v mestno hišo, in jedno noč je prespala v zaporu. Darovala je svoje trpljenje Bogu za Jakopovo zdravje. Vsak večer je prinesla vsaj toliko, da so bili zaradi hrane prihodnjega dne brez skrbi. Ko je prišla domov, ostala je neprenehoma pri bolniku, kateremu se ni hotelo zboljšati.

Nekega popoldne sta bila sama v sobi. Starica mu je močila razbeljeno glavo z mokro ruto.

„Ali vam kaj odlega?“ vprašala ga je.

„Voda me hladi; še lože mi je pa zato, ker ste vi poleg mene. Tako rad vas imam;“ lahen smehljaj mu je ob teh besedah obletel ustni.

„Radi me imate, četudi so le sitnosti z menoj. Oj, da bi le še vi ozdraveli! Zmerom molim za vas in prepričana sem, da me bo Bog uslišal. Neka misel se mi je rodila v srcu; zdi se mi, da bo prav za vas. Sklenila sem, da poromam za vaše zdravje k naši ljubi Materi Božji na Trsat. Tam je že nebrojno ljudij dobilo pomoči. Upam, da je Marija tudi vam ne odreče. Jutri zjutraj odrinem. Danes prinese Mica nekaj zaslužka domov; za par dnij bo že.“

„In kako boste vi živeli na potu, sedaj v ti zimi?“

„Zame ne skrbite, Bog me bo podpiral, da zvršim, kar sem se namenila; ničesar se ne bojim. Samo to vas prosim, da se med tem časom tudi vi priporočate blaženi Devici. In še nekaj!“ Beseda ji je zastala, in šele ko jo je Jakop poprosil, naj pové, kar ji je na srcu, nadaljevala je: „Čujte, povejte mi prav po pravici, ali bi mogli kdaj odpustiti svojim starišem, — svoji materi? Če bi prišla mati k vam in vas na kolenih prosila in vam razložila vse, kar je morda imela prestat: ali bi je ne odvrgli, kakor je ona vas — —?“

„Čemu to vprašujete? Saj mi je popolnoma nepotrebno odpuščati. Hud nisem na nikogar na svetu, in tista mržnja, ki sem jo včasih imel do svojih starišev, izkadila se mi je že iz davna. Sam vidim, kako je na svetu.“

„Torej vas prosim še tega, da med tem časom pomolite tudi kak očenaš za svojo mater; tudi jaz — bom molila zanjo.“

Kakor je obetala starica, tako je tudi storila. Drugi dan na vse zgodaj je odrinila peš proti Trsatu. Bolnika je bolezen popuščala; peti dan je bil že na nogah. Ravno ta dan se je vračala, teta. Komaj so jo spoznali, ko je vstopila v sobo, tako se je bila izpremenila med potjo. Nogi sta se ji šibili, in mrzlica se ji je brala na bledih licih; bila je bolj mrliču podobna, nego živemu človeku.

„Bog bodi zahvaljen! Marija je pomagala“, vzkliknila je, ko je zagledala Jakopa že na nogah. Težko je razvezala malo rutico, v kateri je prinesla spominkov za vse in še posebej sladčic

za otroke. Takoj se je morala vleči in brž so ji po lastni želji poslali po gospoda. Ko je duhovnik opravil, je bolj šepetajoč nego govorec poklicala Jakopa, češ, da ima še z njim samim nekaj govoriti. Ko sta bila sama, reče mu:

„Jakop, sedaj ne bo več dolgo, ko bom stala pred božjo sodbo, in predno se ločim za zmerom, rada bi še tebi, — še vam nekaj razkrila. Nikoli vam nisem še povedala, kdo sem in zakaj sem tukaj. Kot neizkušeno dekle sem prišla pred petdesetimi leti v Ljubljano. Služila sem v imenitni družini. Tam me je dohitela huda nesreča, katere je bil kriv — starejši sin v družini. Kaj bi ti še pravila! Samo to še povem, da sem jaz — tvoja mati.“

Solze so oblile mater in sina, ko sta poljubljajoč se slonela drug na drugem. Šepetala mu je dalje:

„Odpusti mi, moje zlato dete! Hotela sem ti preskrbeti vsaj dostojne dote; tožila sem, a po nedolžnem sem sama presedela dve leti v zaporu, obsojena zaradi krive prisege. Moj sin, ti si trpel, a jaz sem trpela še več. Med tem so dali tebe na kmete, kam, nisem zvedela; dejali so mi, da si mrtev. Sramota in žalost me je gnala po svetu. Služila sem po raznih mestih, in ker nisem vedela zate, izdala sem ves svoj zaslužek ubogim sirotam. Starka sem se vračala zopet v domačo zemljo, da tu počakam zadnjega dihljeja. Hotela sem trpeti, da izbrišem pred Bogom svoj greh. V svoji domači občini nisem dobila nikogar več svojih; tam sem pa zvedela, da še živiš. In srce me je gnalo k tebi; razkrila se ti nisem preje; hotela sem ostati tiho, nepoznana ob tvoji strani. Sedaj umiram — in grem prosit zate — k Bogu — — moj ljubi sin — moj Jakop — — —.“

Beseda ji je zastala; Jakop jo je ves solzan gladil po licih in po čelu in jo poljubljal. „Mati, moja mati, da vas le jedenkrat vidim! Saj mi je vse reklo, da vi niste navadna žena, da ste mi bližji, nego drugi ljudje!“

V tem je starica v njegovem naročju ugasnila. „Mica, otroci, mati so nam umrli“, zaklical je z ihtečim glasom skozi vrata in se zopet zgrudil na mrliča, ki je mirno, v blaženem smehljaju ležal na postelji.

* * *

Pri Jamnikovih se je vse popravilo. Mož je ozdravel do dobra in sedaj zopet pridno dela v tvornici. Otročiči so mu pridni in tudi žena je izgubila svojo prejšnjo razkavost. Dobro se imajo; zadovoljnost vlada v njihovem ubornem stanovanju. Materina priprošnja veje blagoslov z nebes na celo družino. Zato pa tudi ne zamudé nobene nedelje in nobenega praznika, da ne bi obiskali materinega groba.

Petelin.

(Slika. — Spisal Podgoričan.)

(Konec.)

Peti dan gre Skončar iskat petelina od soseda do soseda.

„Ali je pri vas naš petelin? Ali ste kaj videli našega petelina?“ izpraševal je skrbno ljudi. „Ušel nam je, ali se je pa izgubil. Že nekaj dnij ga nismo videli.“

„Naka, nič ga ni bilo pri nas že nekaj dnij; prej je pa gotovo vsak dan sem pridiral. Snedlo ga je kaj. Lisica prihaja v vas, in predvčerajšnjim se je vozil velik kragulj nad vasjo, da so vse kokoši v vežo privršale. — E, je že kje ostal.“

Take in jednake odgovore je dobival Skončar in naposled že obupaval, da dobi zopet svojega petelina. Pride do Zadnikovih, misleč, da ga tudi tu ne najde. Vendar pa, da bi se še bolj uveril, da ga ni nikjer, vpraša otroke, ki so se igrali na dvoru:

„Ali je pri vas naš petelin?“

„Mi nimamo petelina in tudi videli nismo nobenega“, odvrnejo otroci preprosto.

„Saj se mi je zdelo!“ vzdihne Skončar.

Loška okoličanka v stari noši.

Očeta in matere ni bilo doma.

Takrat pa zapoje petelin na izbi. Glas sicer ni bil čist kakor navadno, Skončar je pa vendar spoznal glas svojega petelina; le zdelo se mu je, kakor bi ga nekdo tiščal, ali bi bil kje zaprt. Srce mu vzradoščeno zakopitlja in obraz mu zažari od veselja, ker se je našel izgubljeni petelin. Žival je bila morda spoznala glas svojega gospodarja in se je oglasila.

„Kaj lažete? Ali ni na izbi?“ posvari resno otroke, ki so bili tudi sami iznenajeni, ker še niso slišali petelina pod domačo streho.

Skončar gre kar sam na izbo. Daleč pod stražo najde skrit in z vrečo pokrit kurnik, katerega odkrije. Tu najde svojega ljubega belega petelina. Oslobodi ga tesne ječe, nese ga doli in potem po vasi tako očito, da ga je lahko vsakdo opazil.

„Ali si ga vendar našel? Kje je bil?“

„V kurniku na Zadnikovi izbi. Z vrečo je bil pokrit in pod stražo skrit“, odgovarjal je vsakomur.

„Jej! Ali res? — Kako je tje prišel?“ čudili so se ljudje.

On je pa skomizgnil z rameni in se nasmejaj pomenljivo. Ljudje so mu umevno pomežikovali, češ, saj se poznamo.

Tako je prišel do srede vasi, do tiste velike lipe, ki raste sredi Velikega Osredka, kar privihra kričé za njim Zadnica. Ljudje so se pa shajali, radovedni, kaj bo.

Zadnica je bila kmalu za Skončarjem prišla domov, in otroci so ji brž povedali, da so Skončarjev oče našli petelina na izbi. Oh, kako se je ubožica prestrašila! Ni vedela, kaj bi počela. Pred oči ji je stopila vsa sramota zaradi petelina, na njeni izbi najdenega. Joj, kako slabo jo bodo sodili! Zaradi tega je bila brez uma, plane kvišku in zdirja za Skončarjem, dasi ni vedela, kaj bi storila in kako bi vso reč obrnila. Dohiti ga pod lipo, ko je Skončar Jeriču kazal najdenega petelina.

„Oj, ljudje božji! Lejte ščetino kosmato, iz kurnika mi je odnesel petelina! Iz kurnika, pravim, katerega sem imela na izbi“, zavpije Zadnica obupno. „Daj sem petelina!“

„Môlči, zgaga! Ali je tvoj petelin?“ Obrne se k njej in ji pomoli petelina pred oči.

„Daj ga sem! Čegav pak je? Misliš, da tvojega petelina redim v kurniku?“

Ljudij se je čimdalje več stekalo okoli njiju.

„Ali je res njen petelin? Ali ga ne poznate?“ vpraša on okolu stoječe ljudi.

„Tvoj je!“ potrdijo nekateri, drugi se pa zakrohočejo tako zaničljivo, da je Zadnici vsa kri šinila v glavo.

„Lažete, hudobneži! Ž njim vlečete, ker ste mi nevoščljivi zaradi mojega lepega petelina. Res se ni izvalil na mojem gnezdu, ampak fant mi ga je prinesel z Gole rebri.“

Glasno krohotanje ji prestriže besedo.

„Res, pasel je na Goli rebri, kar se prismoče okoli grma bel petelinček, izgubljena živalca. Brž smukne deček za njim, in ker je bil petelinček sestradan in utrujen, ujame ga lahko. Daj ga sem, moj je!“

„Vidite, kako zna! Ako bi ne bil moj, verjel bi, da je petelin njen“, reče Skončar porogljivo krohotajočim se sosedom.

„Daj sem mojo žival, prikazen črna!“ vikne Zadnica in se zapodi vanj, da bi mu vzela petelina.

Pehata se sem in tje. Med tem je pa petelin ušel Skončarju iz rok, zaloputal s perutnicami in zapel, da se je oznanil kurji družini, kar je ljudi še bolj zabavalo. Ker je bil petelin lačen, ureže jo naravnost k Skončarjevim.

Vendar boj za petelina na vasi še ni bil končan. Skončar je imel sedaj proste roke in se je lahko branil. Zadnica je kar besnela, suvala ga je z nogami in rokami, ugriznila ga je v roko, da so se ji zobje zajedli globoko v meso. Skončarja je zelo zbolelo, zato se je otrese; ker je pa le še držala roko z zobmi, potegne močnejše.

„O, jej! O, jej! Moji zobje! Zobe mi je izbil!“ zatuli Zadnica in pljune kri iz ust.

Skončar si je ogledoval roko, na kateri so se poznali vsi njeni zobje; bolelo ga je jako. Z vso močjo je bil otresel roko, da so Zadnici zobje kar odnehali.

„Le čakaj, zobe mi boš plačal,“ zapreti Zadnica in se oddalji od množice, tiščeča si zobe. „Oh, vse zobe mi je omajal in pol mi jih je izbil! Tožit ga pojdem, vsi bodete pričali, da me je za smrt udaril.“

„Ne bi te bilo škoda, ako bi te bil“, oglasi se nekdo, kar so drugi potrjevali z glasnim smehom.

Silno kričeč in oštevajoč gre žena domov.

Sosedje so stali še precj časa na vasi, govorili in se smejali. Ugibali so, ali se bodo Zadnikovi kaj sramovali in kako dolgo se bo celila Skončarjeva roka, v katero se je zagrizla besneča ženska. Počasi so se razhajali.

Loška okoličanka v stari noši. (Narisal G. P.)

Skončar je teden dni mazal rano na roki s hudimi mazili, ker se je bal, da se mu ne prisadi.

Kar nakrat počí glas po Velikem Osredku, da si je Zadnica naredila spričevalo in sedaj toži Skončarja zaradi težkega telesnega poškodovanja. Zraven ga je pa naznanila, da iztiče po ptujih shrambah. Tako so se obetale Skončarju še velike sitnosti. Sedaj bi bil videl najrajši, da bi tega petelina ne bilo nikdar na svetu.

Da bi pa vendar uničil tožbo Zadnici, posvetoval se je s sosedi, kaj bi storil. Kmalu na to je šel tožit Zadnico zaradi tatvine in naznanil sedem prič, ki bodo pričale zanj.

Tako se je pričela pravda zaradi Skončarjevega petelina v Velikem Osredku. Petelin se za vse to ni nič zmenil, spreletaval se je sem in tje in pel, da je bilo veselje. Skončar ni bil nevoljen nanj in si mislil:

„Glej si no, kaj se lahko pripeti za jednega petelina!“

Velika tropa je šla v sodišče; s seboj so pa peljali vaškega Piparja, kateri v svojem življenju ni še nikdar stopil na noge, a sedaj je moral iti pričat za Skončarja. Nesli so s seboj tudi petelina in ga občudovali vso pot. Blagrovale so srečno naključje, da mu ni težki Srednjikov France stopil na glavo. Kaj bi bil počel Skončar brez petelina!

Sodnik je razgrajal in jih razkačen zmirjal, zakaj so tako bedasti, da se tožarijo zaradi petelina.

„Pravica se mora izkazati, kdo mi je izbil zobe“, zavrne ga samozavestno Zadnica.

„Ej, gospod, saj ne silimo sami sèm, saj ste nas klicali“, opomnijo drugi.

Petelin zapoje.

„Zavite mu vrat, tukaj se ne bo drl!“ zavpije sodnik.

„Naka, tega pa ne, tega! Veste, žival je in ne vé, kaj počne. Pa mu povejte sami, da naj molči!“

„Vse vas bom vtaknil v luknjo!“

Še nekaj časa je sodnik razgrajal, potem pa pričel obravnavati.

Izpraševal je najprej Zadnico. Tuliti je začela na ves glas in zobe si je tiščala, ko je pripovedovala, kako jo je Skončar pretepal, kako jo je udaril po zobeh, da ji nobeden več ne stoji.

„Nobenkrat je nisem udaril; vsi vedó, da ženska laže!“ seže ji Skončar v govorjenje, ker ga je tako grdo obrekovala.

„Tepel je ni!“ potrdé priče.

„Pa me je! — Tepel me je!“

„Kdo je videl?“ vpraša sodnik.

Nihče se ne oglasi; sodnik jo pa srdit pogleda.

„Res me je tepel, gospod sodnik, skrivaj je tepel in po tihem. Lejte, zakaj se mi pa zobje majejo!“

Zadnica močno zine, da se daleč vidi, ter pokaže skoraj brezzobe čeljusti.

„Vidim, da se ti nima kaj majati.“

„Ni je udaril nobenkrat“, pravijo vsi.

„Zakaj si ji izbil zobe?“ popraša sodnik za toženca.

„Gospod sodnik, ugriznila me je bila v roko in ker ni hotela izpustiti z lepa, otresel sem roko, in takrat se ji je prikazalo majhno krvi,

pa je hudo tulila, kakor bi ji bil odtrgal glavo“, pripoveduje Skončar.

„Veste, gospod sodnik“, oglasi se hromi Pipar na vozičku: „kadar ima ženska pet križev na hrbtu, stoji ji še malokateri zob trdno. Tako vam povem, gospod, Zadnica je zgovorna, in le čuda je, da ima še kak zob. Mislim, da ji Skončar ni storil kdo vé kaj hudega; majalo se ji je v ustih že vse prej.“

„Prav pravi!“

Tožnica pa je zatulila, da bi ganila sodnika, in se verila, da je imela vedno trdne zobe; ker pa ni mogla dokazati, da bi jo bil Skončar udaril po zobeh za smrt, Zadnica s tem nič ni opravila zoper Skončarja, ampak vse se je obrnilo sedaj zoper njo.

„Čegav je petelin?“ vpraša sodnik.

„Moj je!“ pové Skončar.

„Na naši izbi je bil!“ razloži Zadnica.

„Skončarjev je!“ pravijo priče.

Priče pripovedujejo, čegav je petelin. Skončar je povedal, koliko tednov ima čez jedno leto, Srednjikov France je pravil, kako je bilo takrat, ko bi bil petelinu kmalu na glavo stopil, pa mu je le na noge, da sta se mu odvalila dva prsta. Zadnica se je pa izgovarjala tako, kakor je znano. Ko jo je pa sodnik naglo vprašal, kake barve je bil petelin, zagovorila se je, da rjave in tako se je izdala sama.

Ker je bil sodnik zveden mož, dokazal ji je kmalu, da je ukradla sama petelina Skončarju, in ko je izprevidela, da vse tajeje ne pomaga nič, povedala je, kako je bilo, pa še vedno je tulila, kako jo zobje bolé, ker jih je omajal Skončar.

Ko so še nekatere priče prisegle, obsodil jo je sodnik na štirinajst dnij zapora zaradi kraje, in pa, ker se je dokazalo, da je ugriznila Skončarja v roko in ga vlekla za brado. Prikrajšati se ji kazni ni mogla, ker je bila že večkrat kaznovana. Skončar je pa dobil pravico tožiti jo za 15 goldinarjev, ker ga je ugriznila v roke, ruvala mu brado in mu naredila škodo. Nato jih sodnik zadrvi iz pisarne. Prva gre Zadnica, zadnjega ponesó ubogega Piparja na vozičku.

S tem pa stvar še ni bila končana. Zadnica je imela hud jezik kakor malokatera Evina hčerka. Človeka je tako izpovedala, da mu ni bilo treba izpraševati si vesti. Že po poti je oštevala ljudi kar po vrsti, še bolj pa doma, da se je zopet vsa vas sešla. V besedah nikakor ni bila izbirčna, zato je povedala temu in onemu kaj takega, da mu nikakor ni bilo všeč. Ker so bili pa vaščanje sklenili ugnati jo v kozji rog, šel jo je sosed tožit in kar nakrat je imela dve tožbi. Ko pa začne voz navzdol drčati, ne more se več ustaviti, tako se je zgodilo tudi

Zadnici, obsojena je bila zopet in precèj časa je morala sedeti in dokaj plačati.

Potem se je vrnil ljubi mir v Veliki Osredok, kjer kraljuje že nekaj tednov. Skončarjev petelin je še vedno med živimi. Pobiljšal se ni prav nič; vedno se potepa po vasi, tudi k

Zadnikovim pride. Seveda ga ne sprejmejo več tako prijazno in slovesno kakor včasih. Namesto zobjanja dobi pod noge krepelec.

Naša zgodba je pri kraju. Sedaj pa pomisli, dragi čitatelj, kako znajo ljudje biti malenkostni in kaj je tako imenovana resnoba!

Loka.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal Fr. Pokorn.)

(Dalje.)

Odkar so uršulinke v Loki, premenilo se je marsikaj v samostanu in tudi v cerkvi.

Cerkev je zidana v renesanškem zlogu in meri v dolžini 28 m, v višini 13,5 m, po širjavi pa 9 m. Presbiterij je za 2,3 m ožji. Svodena je banjasto. Obrnjena je proti jugu in stoji v bregu, zato vodijo do vhoda stopnice. Pročelje je okrašeno s presnimi slikami redovniških svetnikov. V cerkvi je vzdanih več plošč, katerih napisi nas spominjajo dobrotnikov, počivajočih v cerkvi. Taki so: Sebastijan Lukančič, u. l. 1650., Wolffandre Fyernpfeil de Pfeilhaimb, umrl leta 1697, selški župnik Gašpar Telban, umrl l. 1669. in grofov Lambergov in Hohenwartov družina, katere spomenik so prenovili l. 1732.

Oltarjev ima cerkev petero renesanških: tri lesene, marmorovane in pozlačene, dva iz cementa, katera je izdelal M. Ozbič pred dvajsetimi leti za 2200 gld. Velikega oltarja nastavek je veliko do stropa segajoče, prav vkusno delo. Posvečen je Materi Božji čist. spočetja. L. 1854. so praznik Marijinega spočetja, ko je bila ta skrivnost kot verska resnica proglašena, proslavljali z nenavadno veliko slovesnostjo v bogato okrašeni cerkvi. Tabernakel je bil nekdanj neprikladen, na vreteno narejen, dandanes pa je čeden s pozlačenimi vratnicami. Nad njim se razprostira baldahin iz belega marmorja, delo Vurnikovo iz leta 1888. Drugi štirje oltarji: sv. Valentina, sv. Jožefa, sv. Ane, in sv. Antona Pad. so tudi prav prijazni. Poslednji oltar ima nad tabernaklom podobo malega Jezusa v omarici, do katerega imajo ljudje mnogo zaupanja v raznih potrebah. Pravijo, da se je podoba, ko so jo prejeli vso zdrobljeno v samostan, sama čudovito skupaj strnila; sedaj se ne pozna, da je bila kdaj zdrobljena.

Zanimiv je križev pot iz l. 1875.; njegovi križci so iz palestinskega lesa. V njih je vdelan kak spominek iz tistega kraja v Jeruzalemu, ki ga nam predstavlja slika križevega pota. Vse to delo pa je preskrbel za samostan g. Frančišek

Horvat, bivši vodja v avstrijski romarski hiši v Jeruzalemu.

Umetniško delo je nadalje prižnica iz črnega marmorja, izdelana v renesanškem zlogu. Razdeljena je na sedem polj, in vsako polje, katero je z raznovrstno barvanim marmorjem vloženo, delé stebriči iz rmenega marmorja v posamezne dele. Posamezna polja so nadičena tudi s ponarejenimi dragimi kamni, kar jako krasi delo. Streho prižnici s kipom dobrega pastirja na završku je napravil M. Ozbič iz Kamnika. Omenili bi lahko še marsikaj zanimivega, a bilo bi preobširno.

10. Kapucinski samostan in cerkev.

Ko so se l. 1644. v Kranju nastanili kapucini, priljubil se je ta red kmalu vsemu ljudstvu daleč na okoli zaradi gorečega pridigovanja in neumornega delovanja v duševni prid ljudij. Kamor so prišli, povsod so jih sprejemali z velikim veseljem.

Tudi Ločanom so se tako priljubili, da so jih hoteli imeti v svoji sredi. Hodili so namreč v Loko posebno v postnem času pridigovat in izpovedovat, in to je Ločane tako vnelo zanje, da so sklenili napraviti jim samostan in cerkev, da bi se za vselej nastanili v Loki. Imovit meščan, neoženjen in jako dobrotljiv in plemenit kupec, Sebastijan Lukančič, napravi dné 3. vinotoka l. 1647. svojo oporoko, v tej je volil vse svoje imetje in posestvo pred mestom „Pungert“ (pomarides, Baumgarten) imenovano v ta namen, da se zgradi samostan s cerkvijo vred za kapucine, ako kdaj pridejo v Loko. Dokler se pa to ne zgodi, imajo užitek od vsega tega klarise v Loki s tem pogojem, da plačujejo vsako leto 333 gold. kapucinom v Kranju za zboljšanje njihovih potreb.¹⁾ Kakor hitro pa se kapucini naselijo tudi v Loki, imajo nune takoj izročiti jim denar in posestvo, da si sezidajo samostan in cerkev. Klarise so plačevale kapucinom v Kranju vsako leto nekaj miloščine (par-

¹⁾ Kapuc. samost. arhiv.

vam eleemosynam) ter priznale tudi, da bi imele več dajati, pozneje pa je prišlo do hudih in nemilih preprirov med njimi in mestnim starešinstvom, ko je bilo treba voljo ustanovnikovo izvršiti v dejanju.

Predpustom leta 1704. pa zaprosijo Ločani p. provincijala Antona v Kranju, da bi jim poslal kakega kapucina za postne pridige. Res pride pater Korbinijan, rodom Ločan, pridigovat v postnem času v Loko. Odslej pa Ločani niso več mirovali. Naj velja, kar hoče, kapucini se morajo nastaniti v Loki. In res pride l. 1706. p. Anton, razprovincijal, v Loko, da se dogovoré o potrebnem prostoru in da jih vsodbudi k temu podjetju: a dolgo ne morejo najti primerne prostora. Naposled se vendar, kakor po božjem navdihnjenju, neki stari mestni svétnik in nekda j tudi mestni sodnik, Matija Čerè (Tscherè) domisli, da je slišal prejšnje čase o neki oporoki, katero je pred 60 leti napravil kupec Lukančič v namen zgradbe kapucinskega samostana, in da imajo nune sedaj užitek od tega imetja in posestva. Ko so torej zvedeli o tej oporoki, katere jeden prepis so imele tudi nune, gredó v mestno registraturo iskat in res najdejo oporoko z inventarom vred natanko, kakor je Čerè pripovedoval.

Ko se je klarisam naznanilo, kaj je odslej njihova dolžnost, katero bi bile imele že davno pospeševati, nastala je občna nevolja in razburjenost. Nunski izpovednik Pavel Bergamasch se je potegoval za nune proti mestnim očetom, in vnel se je velik prepir. Tedanja klariška prednica, Suzana (Marijana) pl. Hohenwart, z dušo in s telesom trda aristokratinja, se ni dala

na noben način ukloniti, da bi izročila imetje in posestvo kapucinom, češ, to je nunska last.

Pa s pomočjo blagega in za vse dobro vnetega barona Josipa Antona Evzebija „de Halden“, poglavarja loškega gospostva, čegar na platno slikana podoba se še hrani v kapucinskem rektoriju, in še nekaterih drugih veljavnih mož doseglo se je vendar polagoma mirnim potem toliko, da se je napravila pogodba med mestnim sodnikom in samostanom dné 16. mal. srpana l. 1706., glaseča se tako, da nune odstopijo samo posestvo „Pungert“ kapucinom, a odvežejo se od drugih dolžnostij, katere so imele zarad omejnene oporoke, zato, ker jih mesto tudi spoštuje. To pogodbo potrdi dné 15. vel. srpana tudi zbor deželni stanov, in polegla se je odslej polagoma prejšnja razburjenost.

Med tem časom so si pa kapucini pridobili tudi potrebno dovoljenje od raznih oblastev za zgradbo samostana, kakor od oglejskega patrijarha Dijonizija Delfina 17. vel. srpana l. 1705., od nadduhovnika na Gorenjskem, mengiškega župnika Jan. Andr. pl. Flachenfelda 7. kimovca l. 1705., od brizinškega škofa Jan. Frančiška Egckher, barona Kampfingskega 4. listopada l. 1705., od cesarja Jožefa I. 18. prosinca l. 1706. in od mesta. Dné 13. vel. srpana l. 1706. privêde kapucine v imenu škofovem loški glavlar na lice mesta ter jim v temeljitem, krasnem govoru izroči v posest ta svet. Hvaležni odgovor pa mu v pričo mestnega zbora in ogromne množice napravi tedanji kapucinski provincijal p. Lambert. Dné 7. kimovca potem so začeli novi prostor obdelovati in prirejati za samostansko zgradbo.

(Konec)

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Sreča je bila, da je imel Julij II. naslednika, sebi po vsem jednakega. Ta je bil Leon X., poleg njega največji pospeševalec lepih ved in umetnostij.

Rodil se je 11. grudna l. 1475. v Florenciji iz veleslavne rodovine vojvodov Medicijev. Njegov oče Lavrencij Medici je tekmoval z rimskimi papeži v veledušnem podpiranju učenih mož. Vojvodski dvor v Florenciji je bil pravi raj za učenjake in umetnike. Svojemu sinu je priskrbel Lavrencij odlično, kraljevsko odgojo. Še otroka ga je odločil za duhovski stan. L. 1488. je bil nadepolni sin že kardinal. Po smrti plemenitega

očeta l. 1492. pridrvijo nanj mnogi silni viharji, dokler ni bil l. 1513. izvoljen papežem. Malo njegovih prednikov so od vseh stranij pozdravljali tako radostno in burno kakor njega. Najbolj so se ga veselili učenjaki in umetniki. Obsuli so ga z izrednimi častmi in slavospevi. Leon X. je vrlo izpolnil njihovo pričakovanje. Pričeta dela Julija II. je vstrajno nadaljeval; k prejšnjim umetnikom je pridružil še nove. Tako so pod njegovim zaščitjem nastala preslavna dela v Rimu, katera strmé občuduje ves svet. Bal se ni nobenega truda, nobenih stroškov. Kar je premogla njegova krepka, modro urejena država, porabil je večinoma v prosep lepih umetnostij in vsestranske izobraženosti. Sredi

plodonosnega delovanja, v najlepši moški dōbi, ga je — žal! — prerano ugonobila kruta smrt dné 1. grudna l. 1521.

Julija II. in Leona X. poveljuje svetovna zgodovina. Njuno delovanje je neprecenljivega pomena za človeško kulturo. Z nepopisno darežljivostjo sta prekosila celó Avgusta in Mecenata; francoski kralj Ludovik XIV. in bavarski Ludovik II. sta res veliko, veliko storila za umetnosti, a Julija II. in Leona X. nista dosegla. Z njuno pomočjo je lepa umetnost, hčerka iz nebes, dospela do najkrasnejšega cveta. Ves nadarjeni laški narod je plamtel za umetnosti. Vasari lepo pravi, da „je ljudstvo umotvore svojih umetnikov kot božje darove čislalo; v dolgih procesijah so nosili zgotovljene slike in kipe iz umetniških delavnic v posvečene cerkve.“ Umetniki, ljubljenci papeževi, so se zdeli božji poslanci. „Nikdo ne misli, da bi umetnik brez posebne božje milosti, brez strahú božjega in brez čednostne čistosti dospel do popolnosti.“ Še danes, čez 400 let, veje po cvetočem polotoku umetniški duh, katerega sta mu udahnila Julij in Leon. Kdo bi preštel nesmrtno umotvore, ki krasijo palače, posebno pa cerkve, v laških mestih in vaséh? Vse pa prekaša večni Rim, središče lepih umetnostij. Duhoviti Weiss navdušen veli: „... Naj bodo druga ljudstva ponosna na slavne boje, na svoja ogromna brodovja, na svoja neskončna bogastva —: Rim lahko vedno kaže na najlepši človeški kras, ki diči njegovo srce: na lepoto svojih umotvorov!“

VII. Bramante.

Raznovrstni umetniki one zlate Julijeve in Leonove dōbe so neštevilni. Izmed vseh pa bliščé tri zlate zvezde; z bleskom in svitom svoje slave otemnjujejo druge. Poprej smo jih že imenovali.

Prvi je Donato Lazzari, navadno le Bramante imenovan. Njegova velikanska dela so nam bolj znana kakor pa njegovo življenje. Rojen je bil leta 1444. v Asdrualdu blizu mesta Urbina. V rani mladosti že se je posvetil slikarstvu ter hodil v pouk k najboljšim mojstrom v Urbino. Zraven slikarstva se je še posebno bavil tudi s stavbarstvom. Kmalu se je izuril toliko, da je v čedni kapelici tik svoje rojstvene hiše naslikal sv. Devico z Jezusom na rokah. Delo se mu je tako posrečilo, da so njegovi učenci takoj strmé spoznali, češ: mladi Donato je umetnik. Dobrotniki ga pošljejo potem v Mantovo, kjer je takrat slovel izvrstni slikar in bakrorezec Mantegna (1430—1503). Bramante se je pri njem vrlo izobrazil. L. 1472. dobi že povabilo v Milan, kjer so mu imoviti meščani izročili več važnih del. Z mladeniško vnemo se jih loti Bramante; izborno napreduje; kmalu

je Bramante v Milanu na glasu najboljšega mojstra. Sezidal je več krasnih palač in cerkev; med slednjimi zavzema prvo mesto cerkev „Svete Marije milosti“ (delle Grazie), ki je najboljši spomenik tako zvanega lombarškega zloga. Za sosednja mesta je Bramante narisal premnoge načrte, katere so zvesto zvršili njegovi vneti učenci. Ni večjega mesta v gornji Italiji, ki ne bi hranilo kakšnega Bramantejevega dela. Njegova slava se je razširila po celem polotoku. Tudi v Rimu je zaslovelo njegovo ime; cerkveni prvaki so ga hoteli takoj pridobiti za Rim. Kardinal Mezzarota naroči pri njem načrt za velikansko palačo. Bramante ga izdela; da bi ga tudi sam dejansko uresničil, preseli se l. 1499. v Rim. V nekolikih letih je bila gotova palača, imenovana Cancellaria. Spada med najlepše na svetu. Pri zidanju so uporabljali marmor iz razvalin starorimskega Koloseja. Posebno krasen je v palači trinadstropni dvor. Molitor pravi o njem, da „je vzgledno stavbarsko delo, polno ljubeznivosti; vse na njem se leskeče v dovršeni harmoniji in kaže dražesten vkus. V tem poslopju je Bramante potomstvu zapustil zgodovinski spomenik, ki jasno priča o ogromnem napredku lepih umetnostij njegove dōbe.“ — L. 1502. je dovršil drugo sloveče delo, ki je za vselej poveljalo njegovo slavno ime. To je mala, a čudno lična kapelica na mestu, kjer je bil sv. Peter križan: San Pietro in Montorio. Šestnajst vitkih, korinških stebrov obdaje oltar; nikjer se nam klasično-grški zlog ne kaže tako lepo in blagodejno, kakor v tej kapelici z onimi blestečimi stebri. Kdor jo z zanimanjem opazuje, ne more odvrniti od nje oči. Na prvi pogled ta blagodejna lepota ne zasije — kakor sploh na nobenem umotvoru ne —, treba jo je nekoliko iskati, kakor svetel biser v morskih valovih: a potem sveti tem čarobneje.

Z zlatimi črkami pa so zapisane one Bramantejeve neminljive zasluge, katere si je pridobil pri zidanju cerkve sv. Petra v Rimu. Na temeljnih zidovih Nikolaja V. je začel Bramante staviti kraljico vseh cerkev. Ni ga veličastnejšega svetišča pod solncem, kakor je ta „čudež novodobnega zidarstva . . . gledé na velikost in krasoto brezdvomno prvo poslopje sedaj na zemlji.“ In to je izumil Bramantejev orjaški duh. Žal, da sam zaradi prerane smrti ni dovršil „najsijajnejšega dela“, katero je skoro le načrtal po nalogi Julija II. Njegov načrt je bil tako vzvišen, „da — kakor pravi Burckhard, oster sodnik umetniških del — se ne more ž njim meriti nobeno poslopje vseh časov.“ Bramante, ki je poznal vsa pravila stavbarske umetnosti, kakor nobeden mojster ne bolje, združil je pri sv. Petru velikost, lepoto in bujno domišljijo na čudovit način. V veliko škodo so

sledeči mnogoštevilni stavbarji, ki so cerkev nad sto let stavili, nekoliko opustili Bramantejev načrt ter so s svojimi dodatki popolni lepoti več škodovali kakor koristili. Bramante jo je jel staviti v obliki takozvanega grškega križa, v katerem se v sredi križata dve ladiji. Nad sredino se ima dvigati velikanska kupola. Bramante sam je vodil delo z ognjeno marljivostjo.

A ni mu bilo dano, kakor je to sedaj nam, stati vrh omamljajoče kupole ali iz nje zreti doli na preslavno delo svojih rok in svojega veleuma. Komaj je dovršil stebre, na katerih sloni neprimerljiva kupola, doleti ga nemila človeška usoda; Bramante umrje hipoma 11. sušca l. 1514.

(Konec.)

Potovanje križem jutrove dežele.

(Piše dr. Fr. L.)

(Dalje.)

VIII. Fotograf.

Cenjeni čitatelj naj se spomni, kako je prišel naš znanec Kristijan Pajer drugič v Egipt, namreč v zaboju. Bila bi lahko taka vožnja zanj smrtna, pa je bila srečna, zakaj v Aleksandriji je bil hitro znana oseba. To pa mu je bilo posebno ugodno. Pajer se je bil namreč — kakor smo že omenili — za silo izučil fotografije, to je tiste umetnosti, s katero se narejajo razne slike samo s svetlobo in z nekaterimi snovmi. S to se je hotel pečati tudi na jutrovem, kjer še ni bila tako znana in udomaćena, posebno pa je hotel upodabljati s fotografijo znamenite kraje na jutrovem, v Egiptu in Palestini, in s tem si je mož gotovo pridobil lepih zaslug za poznavanje in opisovanje svete dežele. Bil je on, če ne prvi, vsaj med prvimi fotografi, ki so prinesli v Evropo fotografske slike iz svete dežele. In te slike imajo še dandanes vrednost in veljavo, zakaj fotografi niso delali tako velikih slik, kakor jih je delal že tedaj naš Pajer.

V Aleksandriji si je Pajer najprej naročil z Dunaja vseh potrebnih rečij za fotografijo, najel si primeren prostor za to delo in kmalu začel delati slike. Imel je dovolj zaslužka, ker je bila stvar nova in je marsikdo iz same radovednosti šel v Pajerjevo delavnico.

Toda jeden sam človek ne more opravljati tega dela; vedno je treba pomoči pri orodju in tudi pri izdelovanju. Zato je iskal Pajer tovariša in sicer takega, ki bi imel tudi kaj denarja. Za dobro fotografovanje je treba dragih priprav, dobrega orodja in zanesljivih snovij. Takega tovariša je Pajer naposled našel in sicer nekega Nemca, Friderika Meissnerja, ki je bil izprva pek, potem pa služabnik pri pruskem konzulu v Aleksandriji. Fotografije sicer ni umel, a imel je zanjo veliko veselja in bil človek dobrega srca, četudi protestantske vere. Delala sta kmalu skupaj, in sreča jima je bila prav

mila. Oba sta se trdno oklenila drug drugega, pa tudi do cela udala fotografski umetnosti.

Dasi bi bil naš junak lahko živel v Aleksandriji, vendar ga je gnala nepremagljiva moč naprej v sveto deželo, da bi tam povzemal svete kraje. Poletu 1861. leta odrineta z ladijo iz Aleksandrije. Vozila sta s sabo veliko stvari, dobro spravljenih v zabojih. Prav potovanje je za fotografa jako sitno, ker se tako rado kaj ubije ali potare ali izpridi, da ni več za rabo. In kje naj se dobi namestek? — Vožnja po morju je bila brez nesreče, in v 36 urah je bila ladija že blizu Jafe. Stopita na suho, spravita iz čolnov zaboje in se pokažeta paznemu očesu turškega dacarja. Tu pa ni šlo več tako gladko kakor doslej. Bil je neki Sirec, ki je opazoval prineseno blago in pregledoval prtljago popotnikov. Ko zagleda razne zaboje Pajerjeve in tudi stojalo s tremi nogami za fotografsko povzemanje, rodi se mu takoj misel, da je Pajer kak bogatin ali vsaj inženér, če ne drugega, in da se bo tukaj ujel obilen bakšiš. Pajer se ni hotel dacarja urno iznebiti z denarjem, zakaj preveč ga ni imel, zato je začel Sirec odpirati zaboje in premetavati vso fotografsko ropotijo po njih. Hotel ga je tako omehčati do dobra in mu izsiliti novce. To pa ujezi Pajerja tako, da sklene maščevati se nad sitnim človekom. Med drugimi pripravami je imel Pajer tudi raztopljeno solitarno-kislo srebro ali tako imenovani peklenški kamen, ki počrni kožo ali tudi obleko, če v svetlobi nanjo kane. Dacar najde steklenico, Pajer pa seže po nji, kakor bi jo hotel prijeti. To vzbudi v Sircu sum, da je notri kaj posebnega, zato jo ogleda in naposled zdrobi, da mu tekočina razteče po roki, poškropi obleko in tudi obraz. Bilo je dopoldne, prav svetlo, zato začno hitro vsi madeži rjaveti in črneti. Mož zagleda pisano roko, pobriše s srajco —, a madež je bil še večji. Polasti se ga strah, da začne kričati, a drugi vidijo lise po obrazu in se mu smejejo. Bila je takoj ve-

lika gneča okrog naših znancev. Večina je mislila, da je Pajer zastrupil dacarja, drugi, da je čarovnik. Madeži so bili čim dalje temnejši. Sirec se je togotil in ukazal, naj odvedejo Pajerja k prvemu carinskemu uradniku, ki je bil blizu tam.

„Kaj si naredil mojemu dacarju, da je sedaj tako črn?“

„Nič, gospod glavar. Sam mi je zdrobil steklenico in mi naredil škodo. Jaz tirjam povračilo.“

„Kmalu dobiš povračilo! Ali nisi zastrupil tega moža?“

„Nisem ga zastrupil, saj mu ni nič hudega, samo črn je.“

„Ali ni to dosti?“

„Ni dosti, še bolj črn bo in prav mu je, zakaj pa hoče videti vsako reč?“

Zares, dacar je bil čim dalje bolj črn. Jezil se je in se drgnil, a nič ni pomagalo. Pajer mu je razložil, da to ne gre s kože in se ne dá umiti.

„Malopridni Evropec, spravi mu tega vraga strani, če ne te dam zapreti.“

„Lahko, a on bo potem še bolj črn. Če pa hočete mene in moje stvari lepo pustiti v miru, tedaj odpravim kmalu črne lise s kože in z obleke.“

Glavar je bil zadovoljen in dacar je bil vesel, da se iznebi čarobnega barvila.

„Enta ja sajd, taale henne! Pojdi z menoj!“ veli Pajer dacarju, odvêde ga ven, postavi na neki kamen, češ, da mu bo tukaj zopet očedil obraz. Tovariš Meissner je stal blizu in se bal, kaj bo. Mislil je, da bodo oba gnali v konak ali mestno stražo. A Pajer ni poznal strahu.

„Tukaj stoj“, reče Sircu po arabsko, „in glej naravnost v solnce!“

Mirno je stal dacar na skali in težavno gledal v solnce, zakaj bila je huda vročina. Solze so mu tekale, a bal se je obrisati. Sedaj izbere Pajer iz svoje zaloge dve kemijski snovi: cijankali in jod, odrgne mu ž njima obraz in roke, in madeži so kmalu izginili. Naposled mu še veli, naj gre k morju in se dobro opere, da bo popolnoma čist. Morje je bilo blizu; le kakih 50 korakov je bilo treba dacarju stopiti, pa je

bil ob vodi. Ko se omoči, zavpije, zakaj morska slana voda ga je spekla na umazanih mestih. Vendar se je pogumno umival in morda klel vmes Pajerja. Naposled je bil čist kakor poprej, in bil jako vesel, da si je opral črno kožo tako po ceni. Obleka je ostala sicer marogasta, toda to mu ni delalo preglavice. Celó glavar finančne straže je bil zadovoljen, da se je izteklo tako gladko.

Pajer je sedaj brez ovire pobral v zaboje svoje stvari, naložil jih na hrbet nosaču in se napotil proti frančiškanskemu samostanu. Tukaj je bilo veliko smeha, ko je menihom razlagal, kako je pobarval dacarja, kar so deloma tudi oni videli od daleč.

Ali je bil oni dacar odslej milejši v pregledovanju potniških torb, tega ne vem; da pa niso njegovi nasledniki na jafskem bregu nič boljši, izkusil sem sam.

Naša fotografa sta želela kmalu priti v Jeruzalem. Zato najame Pajer še tisti dan dva konja za 40 kron in jedno mulo za 15 kron, nakupi nekaj jestvín, zlasti tako vkusnih in cenenih pomaranč, in po četrty uri popoldne odjašeta z vso prtljago mimo lepih, dišečih in bogatih vrtov jafskih. Pot ju je vodila proti Ramli. Nekako uro od Jafe je ob cesti grobni spomenik in ob jednom vodnjak, ki se imenuje 'Ajn Abu Nabut, t. j. vodnjak ali studenec očeta Nabutovega. Tukaj napajajo žejno živino, zato ni čuda, ako se mimoidoč obrne kar sama k vodi, kakor pri nas cestni konji h gostilni. Tako je storila tudi mula, ki je bila dokaj muhasta. Udari ob Meissnerjevega konja, ki je šel pred njo; ta se ustraši in poskoči. Nemec, ki ni znal jahati, zakriči v groznem strahu in pade s konja. Sreča je bila, da se ni pobil. Konj zdirja naprej, dokler ga ne ustavi in ne privêde nazaj neki Arabec, ki si je s tem pridobil tako važno pravico, zahtevati bakšiša. Seveda sta mu ga dala rada iz veselja, da ni bilo večje nesreče. Nemec se je zopet spravil na konja in potem je šlo počasi proti Ramli, kjer sta dospela v frančiškanski samostan še ob mraku. (Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Zgodovina starega veka. Po Fr. Mayerjevi knjigi za nižje razrede srednjih šol priredil A. Kaspret, c. kr. profesor višje gimnazije v Ljubljani. S 52 podobami. Cena trdo vezani knjigi 2 K 30 h, mehko vezani 1 K 80 h. V Ljubljani. Založila in natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1894. 8°. Str. 115. — Da bi ustregel šolski potrebi na nižji gimnaziji in ministerskim naredbam, sestavil je g. prof. Kaspret učno knjigo za zgodovino starega veka. Obdeluje najprej najstarejše na-

rode, potem Grke, naposled Rimljane. Izbrana je vsa tvarina tako, da je za nižje gimnazijce umevna in mična; podobe oživljajo besedo, pojasnjujejo razlago in podpirajo spomin. Jezik je lep in čist, kar je jako važno za šolsko knjigo.¹⁾ Dr. Fr. L.

¹⁾ Mimogredé omenjamo, da govori slovenski narod: „Kristus“ in ne: „Krist“, torej treba pisati „pred Kristusom“ itd. in ne drugače. Samo zvalnik „Kriste“ je v navadi in poredkoma (kar bi se dalo rabiti v poeziji) „Krišč“. Ko bi pa narod govoril „Krist“, pisali bi tako tudi v knjigi.

Domoznanstvo v ljudski šoli. *Metodično navodilo. Spisal Jakob Dimnik, učitelj na II. mestni šoli v Ljubljani. V Ljubljani. 1894. Izdalo „Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani.“ Tisk „Miličeve tiskarne.“ Vel. 8". Str. 66. Cena 50. kr. —* To delo je III. zvezek „Pedagogiške knjižnice“. Kolikor smo se prepričali iz čitanja te knjižice, pogodil jo je pisatelj zares dobro; na ta način se naučé učenci tako potrebnega domoznanstva dokaj obširno in temeljito. Podaje pred vsem najpotrebnejše stvari, s katerimi uči spoznavati svoj dom, potem pa temeljne zemljepisne pojme. Spoznavanje domovine se razširja iz okraja v „deželo“ in kronovino. Obširneje uči spoznavati „prosveto domovine“; naposled dodaje najvažnejše pojme iz zvezdoznanskega zemljepisa.

Da bodo učitelji za to knjigo pisatelju hvaležni, ne dvomimo. Seveda ni vse razloženo prav po bistvu, ampak tako, da se lože umeva. Tudi narodna in verska (!) strpljivost se omenjata. Kako pa govori Amicis v „Cuore“ o ljubezni do naroda, do italijanstva! — S takimi knjigami si bo pridobila „Pedagogična knjižnica“ splošno priznanje. *Sv.*

Marjetica. *Idila. Spisal Anton Koder. Drugi natis. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Anton Turk, knjigovez. 12". Str. 246. Cena 1 krona. —* Naša „Marjetica“ je izšla kot „izviren roman“ l. 1877. prvič med Slovence; sedaj se nam kaže kot „idila“. G. Anton Koder ima dober pripovedni dar, in „Marjetica“ mi je bila že nekdanj vseč. Vendar odobrujem sedaj še manj kakor tedaj tisto „pristno narodno“ pripovedovanje in opisovanje, ki pretiruje malenkosti in nerodno slika slabosti preprostega ljudstva. N. pr.: (Šumenje studenca) „se je čulo za petnajst Srakarjevih bosopetih korakov na okrog.“ — Pušenje se opisuje tako-le: „Pogosto je častil ondi Kolumba, najditelja tobakove dežele in kresal gobo in zažigal dimovo daritev.“ Umivanje: „Lici in roki si je umil, kedar je po naključji prišel do vode. Tedaj je pomočil kake tri poti svoje prste v tekočino in potegnil ravno tolikrat po zijavem obrazu.“ Pokojni Levstik je tako opisovanje ožigosal res malo preveč, vendar bi ne bilo napačno, ko bi se bil gospod pisatelj nekoliko oziral na one opomine. Sicer je pa „idila“ lahko in prijetno berilo za odrastle mestne ljudi; kmečkim bo pa težko ugajalo, še manj pa koristilo. Tiskarska oprava (Katoliške tiskarne) je prav lična.¹⁾

Dr. Fr. L.

Hrvaška književnost.

(Piše Janko Barle.)

Knjige društva sv. Jeronima.

Segregacija u Jurjevici. (*Ninkovići i Plavići u Jurjevici*). *Pripoviest iz seljačkog života.*

¹⁾ Zakaj izdajajo tiskarne še vedno „natise“? Saj se knjige „tiskajo“ in ne „tisajo“!

Napisao Josip Zorić, župnik prozorski. 8°. Str. 165. Cena 30 novč. V zadnjih letih je podal marljivi in poljudni pisatelj med knjigami društva sv. Jeronima dve večji povesti: „Grof Borovački“ in pa „Jagica i Mijo“. Obe povesti so čitatelji veselo sprejeli in ji čitali z veliko koristjo: vendar bi rekel, da je pisatelj v letošnji povesti najbolje zadel pravo struno, ker je povest zajeta prav izmed naroda. Dejanje je zajeto iz onih let, ko so se delila zemljišča in gozdi med grajščaki in kmeti. Večina vaščanov v lepi posavski vasi Jurjevici se hoče upirati delitbi, ker jo je nahujskal zakotni pisar Antolić; posebno je pa za to trdoglavi vaški veljak Grga Plavić, osební neprijatelj pametnega in treznega Pavla Ninkovića. On res pregovori vso vas, da se s silo uprè delitbi; prelilo bi se bilo mnogo krvi oni dan, ko je prišlo poverjenstvo z orožno silo v vas, ko bi ne bilo Ninkovića, kateri zadnjikrat svari preslepljeni narod. Grga ves v ognju pomeri v Ninkovića, ali zadene svojo lastno hčerko Doro, katera je v onem trenutku pritekla med ljudi. Ta dogodek spameti narod, a spokori tudi Plavića in njegovega sina. Delitba se vrši v miru, modri Ninković vodi celo vas, a tudi Dorka, katera rada vidi Ninkovićevega sina Ivana, ozdravi. Ivan mora k vojakom in potem v Italijo, zvesta Dora ga čaka; a predno se vrne, prehladi se ona, dobi bolezen in v veliko žalost vseh umrje. Ninković kakor preje svetuje vaščanom, naj sezidajo šolo in kapelico; v vasi cvete sreča; a Ivan, kateri je dolgo žaloval, oženi se naposled s siromašno Vero, katero mu je nasvetovala umirajoča Dora.

Dejanje je čisto preprosto in navadno, vendar je opisano tako ganljivo, da vsakoga pretrese in še tebi izvabi solze iz oces. Kdor pozna hrvaške kmete, pripozna, da so naslikani prav dobro. Razgovori so naravni, krepki, a kaj spretno so vpleteni v povest razni nauki. Bog daj, da bi se mnogi ravnali po njih! Tako knjižico je mogel napisati samo oni, kateri ima obilo srca in pa ljubezni do naroda in kateri ga pozna skozi in skozi. Upamo, da bo knjižica povsod sprejeta in da se bo čitala in zopet čitala.

Čovjek od rođenja do ženitbe. *Po Albanu Stolcu priredio Stjepan Korenić, vjeroučitelj. 8°. Str. 56. Cena 15 novč. —* Odveč bi bilo, da omenjamo vrednost prav ljubko in kratkočasno pisanih del slavnega katoliškega pisatelja Albana Stolza. Vsekakor je hvalevredno, da se podadó v dobrem prevodu izvrstni nauki tega pisatelja, katere bo narod baš zato rad čital, ker so pisani tako kratkočasno. Letos nam podaje marljivi prelagatelj prvih šest mesecev, prihodnje leto sledé drugi. Za nameček je pridejal še povestico o razposajenem Nacku, kateri je pa sčasoma postal drug človek.

Slovinci!

Družba sv. Cirila in Metoda nosi v srcu vesoljno Slovenstvo, a najmileji so ji ta trenutek rojaki onstran Karavank.

Zakaj? Zato, ker smo storili zanje do sedaj najmanj.

Vendar pa jim je materina beseda tako ljuba, kot nam vsem drugim Slovencem, in ohraniti jo želé sebi in svojim potomcem prav tako, kot to želimo mi vsi.

Že dolgo časa je iz navedenega vzroka v namenih podpisane družbe slovenska ljudska šola v Velikovci na Koroškem.

Vodstveni seji naše družbe sklep pa je bil te dni tak, da začnemo s prihodnjo pomladjo zidati v Velikovci slovensko šolo, ki bode štirirazredna in izročena čč. šolskim sestram iz matere hiše v Mariboru.

Že imamo prav blizu mesta za 1250 gld. nakupljen tej šoli prelep stavbeni prostor, šola z bivališčem za sestre pa nas utegne stati krog 15.000 gld.

Rojaki po vseh pokrajinah našega ozemlja! Naša Velikovška zadeva Vam bodi, prosimo Vas, pri srci tako, kot so Vam pri srci Vaše najožje rodbinske zadeve.

In Ti rodoljubno ženstvo po Slovenskem! Ti si v naši družbi spričalo požrtvovalnost, o kakoršni ni vedela praviti do danes slovenska zgodovina. V svesti smo si tega, da boš tudi ob tej naši koroški šoli našlo srečnih potov in onih načinov — ki Ti jih narêče Tvoja domoljubna iznajdljivost.

Vsak „Vodstvu družbe sv. Cirila in Metoda“ prispeli najmanjši dar nas je volja objaviti v naših časopisih.

Slovinci! S tem označenim Vam činom bomo stopili pač mogočnim korakom naprej v prospeh verskih teženj mej nami; v prospeh dinastičnemu čutu našega ljudstva; v prospeh in brambo naše narodnosti v ljubljeni slovenski domovini.

Vodstvo družbe sv. Cirila in Metoda.

Ljubljana, 19. novembra 1894.

Tomo Zupan,

prvomestnik.

Luka Svetec,

podpredsednik.

Andrej Zamejic,

ud družbinega vodstva.

Dušeslovna pisma.

IX. pismo.

Spoštovani gospod! Morda sem se preveč zakasnil z odgovorom, ki sem ga dolžan Vašemu ljubemu pismu, toda nepremišljeno nečem pisati, premišljeno pa nisem mogel.

O nesrečna duša! vzkliknil bi skoro, da je zaradi tebe toliko bojov, toliko preprirov! Z Vami govorim lahko, gospod; mirna beseda, miren odgovor: tako se pride do resnice. A kako ravna strastna množica, ki dandanes s pestjo in gorjačo pobiva pamet in umske razloge! O, da bi imelo to nesrečno bitje, duša, vsaj nekako lučico v sebi, da bi mogel reči vsakateremu: „Glej jo, tu-le je duša!“

Čudno je res, da se mnogi tako branijo duše in bi jo tako radi utajili. Nikakor ne pomislijo, da bi naša pamet nikdar ne prišla do

tega pojma in do te besede: duša, ko bi je ne bilo. Neki bolnik je imel sicer čudno misel, da je v njegovih možganih vrabec. Toda tak je bil le jeden, in še tistega je ozdravil zdravnik s tem, da je za njegovim hrbtom hipoma izpustil vrabca, rekoč: „Glejte, vrabec je izfrčal iz vaših možgan!“ Da bi pa tolika množina ljudij sedanjih in nekdanjih časov trdovratno mislila, da ima vrabca z imenom „duša“ v sebi, ne da bi res imeli duše, tega ne umeva moja zdrava pamet. Četudi kričé materijalisti: „Duše ni, to je samo neumna misel“, — nič ne izdá, večina in sicer boljša, pametna in resnejša večina človeštva le pravi, da ima človek netvarinsko dušo.

No, pa tudi oni želji, da bi imeli v duši vsaj nekako lučico in takó lahko spoznali to skrito bitje, ustrezno je dovolj: saj imamo spoznanje

samega sebe, imamo zavest in samosvest, to je, vemo, da smo, vemo sami o sebi. Kakor vem jaz, da sem in kaj sem, tako tudi vsak drug. To zavedanje samega sebe je neizrekljivo čudna pa tudi znamenita stvar. Ne moremo razlagati, kaj je in od kod izhaja; le to pravim, da prav ta samosvest jasno priča o naši duši. Ko se namreč zavedam sam sebe, segam s spoznavanjem sam vase, spoznanje se obrača — dejal bi s primerom — samo vase. Vsakdo vé, da je tako, ali malokdo pomisli, kako vzvišeno je to delovanje. Ali more tako delovati tvarina? Ali ne deluje tvarina vedno le s tem, da se del družijo z delom ali pa del loči od dela? Kako neki deluje atom sam zase in sam nase? Zato moramo reči: Zavest in še bolj samosvest izhaja iz takega bitja ali iz take stvari, katera ima mnogo več zmožnostij kakor tvarina, in celó tako zmožnost, kakoršne ne more imeti tvarina. Sama sebe zavedati se ne more tvarina. Kako bi bila torej duša tvarinska? Prav iz samosvesti izvira tudi samostojnost človeška, na njej sloni slobodna naša volja, sploh: ta je središče našega duševnega delovanja in zato tudi najboljši dokaz in najzanesljivejša priča, da je naša duša netvarinska, boljše, da je duša duh v pravem pomenu, duh združen s telesom.

Dalje Vam ne bom dokazoval, cenjeni gospod, da imamo res duhovno dušo, ker vidim,

da Vam dokazov ni treba, ampak le časa, da se mišljenje Vaše utrdi in očisti. Saj je tudi s to resnico kakor z drugimi, da hipoma nikogar ne prepriča jeden dokaz, bodi še tako krepak in razviden, marveč mišljenje se preminja v človeku polagoma. Če ste se globoko zakopali v dvome o duši, ne bodete se urno iz njih izkopali. A premagali jih bodete vendar-le. saj ste se že nagnili z voljo na ono stran, kjer se ukrepi popolno prepričanje, da imamo duhovno dušo.

Veseli me jako, da je tako. Trdno sem uverjen, da bodete ne samo o tej resnici prepričani, ampak z veseljem, celó vneto in navdušeno prepričani, in da bodete to prepričanje širili in utrjevali tudi v drugih. In prav to Vam priporočam prav živo. Seveda ne zapravi nihče duše s tem, da jo taji; vendar je silno žalostno, če kdo ne pripoznava niti tega, kar ima sam; če rajši životari na isti stopinji kakor živali, in se odpove vsemu, kar je v nas plemenitega in vzvišenega. Da, bodiva zagovornika duši in v tem delu vstrajajva! Ta naloga je vredna najboljših delavcev in zagovornikov. Zdravi mi, dragi gospod!

Vaš

pokorni

Modroljub.

Oznanilo.

Bodoče leto (1895.) bo izhajal „Dom in Svet“ prav tako kakor to leto. Nekoliko ga bomo olepšali in bolje uredili, da ustrezemo večini naročnikov. Napredek naj se kaže tudi bodoče leto.

„Dom in Svet“ si je pridobil med Slovenci ljubezen in si priboril veljavo, kakoršne se ni nihče nadejal pred sedmimi leti. Toda še dandanes ni list popolnoma tak, kakoršnega bi radi imeli. Mnogo dela še čaka ne samo urednika, ampak tudi njegove prijatelje.

Lepo slovstvo nam ne smé biti prazna igrača, še manj javna zabava, v kateri bi smele na dan prihajati strasti in nizke želje: marveč lepo slovstvo nam mora biti najplemenitejše delo, katero opravljajmo pisatelji kot božji poslanci, zavedajoč se odgovornosti pred Bogom; lepo slovstvo bodi cvet našega naroda, zrcalo našega življenja.

S tem načelom vabimo že danes Slovence k obilni naročbi, da se pomnoži število naših podpornikov, in prosimo pisatelje dobrih in lepih spisov.

Naročnina za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrto leta 1 gld. 5 kr. Za dijake je naročnina 3 gld. 40 kr. na leto, 1 gld. 70 kr. za pol leta in 85 kr. za četrto leta. Za Ameriko je naročnina na leto 2 dolarja, za pol leta 1 dolar.
